

MENTOR

DIJAŠKI LIST

DVAJSETO LETO

IV/V

*V tem zvezku sodelujejo /
Janko Mlakar / I. Brnčič /
Dugoš / Dr. St. Gogala /
Esén / Narte Velikonja /
Mojmir Gorjanski / Dr. V.
Bohinec / St. Petelin / Fr.
Grafenauer / Memor / J.
Herford / Ažmanov / R.
Savnik / Crassus*

Vsebina.

Janko Mlakar / Spomini	73
Ivo Brnčič / Galeje v noči	85
Dlugoš / Jesenske goste megle	85
Dr. Stanko Gogala / Nasprotnik	86
Esén / Nox gaudiosa ob Dravi	89
Narte Velikonja / Sonjica	90
Mojmir Gorjanski / Večerna boleš	94
Dr. V. Bohinec / Predori	95
Mojmir Gorjanski / Rdeči cvetovi	101
St. Petelin / Marširala legija koroška	102
Esén / Sestra Tea	104
Fr. Grafenauer / Iz zemlje kraljeviča Marka	105
Memor / Miklavževo	108
Joža Herford / Gozdni telovadec	109
Ažmanov / Ptički	110
Ernst Eckstein / Obisk v karcerju	111
Obzornik /	
Nove knjige	114
Naši zapiski	115
Pomenki	119
Zanke in uganke	120

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega cesta 7. / Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. Rokopisi se ne vračajo. / Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 5. / Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Vsak naročnik, naj dobiva list naravnost na svoj naslov ali pa pri poverjeniku, mora poravnati vso naročnino v prvi polovici letnika, sicer ne bo dobil več 6. štev.

Mentor izhaja med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič, izdaja Prosvetna zveza (dr. Jakob Mohorič), tiska »Slovenija« (predst. Albert Kolman, Ljubljana, Celovška cesta 61). / Celoletna naročnina za dijake Din 30.—, za druge in zavode Din 40.—. Posamezna številka Din 4.—. Plačuje se naprej. / Štev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. / Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. / Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvide pred izidom šeste številke vsakega letnika.

■ Janko Mlakar / Spomini.

Eros in Mars.

V sedmi nas je dr. Muhovec svaril pred študentovsko ljubeznijo.

»V vaših letih je ljubezen nespametna, škodljiva in brez pravega pomena. Preden pride fant do takega kruha, da more misliti na žnitev, se dekle, v katero se je zaljubil v dijaških letih, že tako postara, da ni več zanj. Zaljubljenost pa dijake tudi ovira pri učenju, jih zavaža v greh in je upropastila že marsikoga, ki je mnogo obetal.«

Ker so bile po profesorjevem mnenju plesne vaje najbližnja priložnost za sklepanje nežnih ljubezenskih vezi, so imele v njem svojega največjega sovražnika.

»Odkrito povem,« je dejal pri neki priliki, »če bi imel oblast, bi na gimnaziji vsak ples strogo prepovedal. Pa nikar ne mislite, da sem samo jaz takega mnenja, marveč poznam več kolegov, ki prav tako sodijo o plesnih vajah.«

Kakor smo kmalu nato zvedeli, je bil tak kolega tudi profesor Vašek, ki je bil v sedmi naš razrednik. Repušnik je namreč odšel zaradi bolezni na dopust.

Vaška smo se kot razrednika zelo razveselili, kajti upali smo, da bo v tem novem dostojanstvu nekoliko prizanesljivejši. Mislim, da se je naše upanje spolnilo, čeprav smo v osmi zopet pogrešili pet »mož«.

Novi razrednik je takoj prvo uro pokazal, da se zaveda važnosti in odgovornosti svoje službe. Zahteval je namreč, da smo morali rojstna data v stanovskem izkazu podpreti s krstnim listom. Pri tem sem se jaz za cel dan pomladil.

V rojstnem listu imam sicer zapisano, da sem bil rojen in krščen 25. junija, toda mati je trdila, da sem bil pri krstu že en dan star. Zato sem navajal vedno kot svoj rojstni dan 24. rožni cvet. Vašek je pa proti materini trditvi odločil, da se moram držati župnikovega spričevala.

Dobro, da moji starši niso bili tako moderni, kakor so dandanes nekateri, ki puste »ajda« toliko časa brez »prvega in najpotrebnejšega« zakramenta, dokler ne gre že lahko sam h krstu. Kako bi bilo pač nerodno, ako bi se bil v sedmi kar za kakih pet let pomladil.

Ko se je pričel čas plesnih vaj, do katerih smo imeli sedmošolci pisano pravico, so nekateri prosili razrednika, da bi se jih smeli udeleževati.

»Seveda,« se je smejal Vašek, »le pridno plešite; kajti plesne vaje so za dijake zelo važne, da, naravnost neobhodno potrebne. Samo pomnite! Kdor bo hodil plesat, bo plesal tudi v matematiki in fiziki.«

Na te besede je ves »plesni odbor« na mah izginil v klopi. Menda se je bal, da bi ga ne bil profesor takoj povabil na prvo plesno vajo z lepimi kvadratinimi enačbami.

Dr. Muhovec je bil gotovo hvaležen našemu razredniku za njegovo »plesno pobudo«. Nič manj mu niso bili hvaležni starši in dijaške gospodinje: kajti slabi uspehi v šoli so bili že takrat v zelo tesni zvezi s plesnimi vajami, čeprav ni bil svet tako nor na ples, kakor dandanes, ko skoraj vsako društvo začne in nadaljuje svoje »plodonosno delovanje« s plesom.

Ker je Vašek zamašil glavni vir ljubezni, se Eros¹¹ v našem razredu ni mogel posebno uveljaviti; toliko bolj pa je gospodaril Mars.¹²

Med nami je bilo nekaj dobrih telovadcev, ki so v odmorih pridno gojili pretepaški sport. Glavni njegov zastopnik je bil Konte, najmočnejši v razredu, če ne celo na vsej gimnaziji. Z njim in drugimi »sportniki« se nisem spuščal v boj, ker so bili premočni zame; pač pa sem se rad udeleževal »turnirjev«. Zakaj pri teh »viteških« bojih je odločevala gibčnost, ne pa moč. Šlo je namreč samo zato, da sem nasprotnika vrgel s »konja«, katerega se med bojem ni smel držati.

Vlogo konj so igrali navadno močnejši, jezdili so pa šibkejši. Jaz sem se boril skoraj vedno na istem »konju«, Kovaču, ki me je zelo rad nosil, ker sem imel »krojaško« težo, najbrž po očetu. Kakor hitro se je zvalil kak »vitez« v prah, je takoj prihitel »oprodac«, rdečelični Završnik, s krtačo, ki jo je hranil za pečjo, in ga okrtačil.

Radi smo gradili tudi »piramide«. Ko je bil med nekim odmorom

¹¹ bog ljubezni (Amor).

¹² bog vojne.

Konte temeljni kamen, jaz pa sklepni, stopi naenkrat Hintner v sobo. Kakor bi bil mignil, sem bil na tleh in v klopi. To je pa vznevoljilo Konteja, ker je mislil, da podcenjujem njegovo moč.

»Čemu pa ležeš dol?« je zavpil nad menoj. »Saj te še lahko držimo celo uro, če hočeš.«

Hintner je bil pa v tem oziru pameten mož in je molče počakal, da se je »piramida razsula« po klopih.

Svoje produkcije smo včasih spremljali tudi z godbo, pri kateri je bil najglasnejši kateder, kot veliki boben.

Tako, samo na sebi popolnoma nedolžno zabavo smo si lahko privoščili, ker smo bili precej daleč od konferenčne sobe in je med odmorom le redko kak profesor zašel k nam.

Mars se je udejstvoval v našem razredu še na drug način, ki pa ni bil tako nedolžen.

Kolegijalnost je lepa lastnost in dika vsakega razreda. Pri nas smo jo že v peti pogrešali. Že takrat se je med Slovenci in Nemci odprla razpoka, ki se je v sedmi in osmi razširila v prepad.

Ker smo v šesti dobili iz b-razreda nove, v vseh ozirih krepke moči, Konteja, Kovača in Bavžija, nas je bilo še enkrat toliko kakor Nemcev. Spoprijeli smo se z njimi večkrat, pa le z besedami; v drugačen boj se namreč Nemci, svesti si svoje slabosti, niso spuščali.

Pravi Nemci, zlasti Kočevarji, so bili precej mirni; toliko bolj so pa izzivali nekateri ljubljanski zagrizenci, med katerimi je bil najhujši Görer. Še danes ga vidim, kako je pri neki priliki vihtel pest in kričal: »Knechte seid ihr und werdet geknechtet!«¹³

Prav tako ga tudi vidim, kako jo je pobiral pred Kontejem skozi vrata.

Profesorji so menda vedeli za to nasprotstvo, vsaj razrednik, ki je pa vedno z nami potegnil. To smo spoznali zlasti zadnjo uro pred velikonočnimi prazniki, ko je spraševal za »čast« in »sramoto«.

Prvi je bil vprašan Görer. Znal ni nič. To je bila zelo ugodna prilika za Vaška.

»Kaj ne, vi ste predsednik nemške narodne stranke? Matematike pa nič ne znate. Mit Schande in die Bank, Herr Präses der deutschen nationalen Partei und die ganze Partei mit Schande!«¹⁴

Nato je poklical enega izmed Slovencev, Korbarja, o katerem je dobro vedel, da bo znal. Fant je igraje naredil nalogo in tako rešil čast »slovenske stranke«.

Sploh se je Vašek, ki ni bil prijatelj lepih sukenj, že zato norčeval iz nemških dijakov, ker so bili — razen Kočevarjev — večinoma po najnovejši modi oblečeni. Zlasti je rad vzel na piko nekega Du-

¹³ »Hlapci ste in še bodete hlapčevali.«

¹⁴ S sramoto v klop, gospod predsednik nemške narodne stranke in vsa stranka s sramoto.

najčana, sicer jako mirnega in dobrodušnega fanta. Ker je nosil skoraj vedno suknjič na škrice, se ga je prijelo ime »Cirkusdirektor«.

»Und beschlagene Finger hat er auch«,¹⁵ se je norčeval pri neki priliki iz njega. »Jaz ne nosim prstanov, pa znam zato matematiko.«

Prav tako ni mogel trpeti kadilcev. Ako je stopil h kakemu tobakarju, ki ni znal, da bi mu pomagal, ga je takoj spodil v klop, kakor hitro je zaduhal, da diši po tobaku.

»Sie stinken nach Tabak. Marsch hinein! Null!«¹⁶

Tudi s takim je urno opravil, ki je imel v verouku »zadostno«. Pogledal je v razredni katalog in rekel: »V verouku »zadostno«, v matematiki »popolnoma nezadostno!«

To moram pač priznati, da nam pri Vašku nikakor ni bilo dolg čas.

Zelo prijetno je bilo tudi pri slovenščini, ki jo je zopet učil profesor Matija. Takrat smo bili Slovenci sami med seboj; Nemci so namreč imeli slovenščino posebej kot prost predmet. Ker nismo več deklamovali, se nismo sploh nič učili. Kljub temu smo dobro poznali slovensko književnost, zlasti novejšo. Kar je izšlo leposlovja, smo prebrali kar sproti. Gregorčiča in Aškercu smo znali oba na pamet, čeprav nismo vedeli natančno datuma, kdaj sta umrla —.

Imeli smo celo pesnike med seboj, ki so pisali naloge kar v rimah, kakor na printer Neubauer in Peterlin. Ker smo prvega dobili šele v osmi, drugega pa že v šesti izgubili, sem bil jaz, kolikor se spominjam, edini »pesnik« v sedmi, čeprav tega moji součenci niti slutili niso. Toda o tem pozneje!

Pri slovenščini smo brali »Smrt Smail age Čengića«, pa smo jo bolj počasi jemali. Mislim, da niti do tja nismo prišli, ko je aga izdihnil. Veliko bolj smo se zanimali za staroslovenščino. Koncem leta ni bilo nikogar med nami, ki bi ne bil vsaj nekaj staroslovenskih črk poznal.

Rad priznam, da znajo dandanes dijaki več slovenske književnosti, kakor smo se je mi naučili pri dobrem profesorju Matiji. To je pa tudi čisto naravno, ker je sedaj veliko več pisateljev in pesnikov, kakor jih je bilo svoje dni. V tem oziru se mi mladina 21. stoletja že v naprej smili. Koliko se bo šele ta morala učiti, ko število romanov in pesmi tako hitro raste. Sicer se pa tolažim s tem, da bodo takrat dijakom oddajali znanost in učenost električnim potom.

Nekega lepega dopoldneva v majniku je v našo lepo slovensko idilo prilomastil nadzornik Šuman. Matija nam je ravno prav zanimivo predaval iz zvezdoznanstva. Ker smo vsi sedeli v prvih treh klopih, da bi profesorja bolje slišali in se laže dregali, smo se najprej razkropili po sobi, nato se je pa začelo »nadzorovanje«. Najbolje je še odgovoril Kovač, čeprav ni skoraj nič znal. Ko je začel kvasiti

¹⁵ »In okovane prste ima tudi.«

¹⁶ »Vi smrdite po tobaku. Marš noter! Ničla!«

nekaj o koroških »šnadahüpfli«, je nadzornik vzel klobuk in se poslovil. Komaj so se vrata za njim zaprla, smo bili že zopet vsi v prvih klopih, in Matija je začel tam, kjer je prej nehal, kakor bi ne bilo na vsem svetu prav nobenega nadzornika.

Tisto leto smo dobili obisk tudi pri verouku. Prišel nas je pogledat kanonik Čebašek. Bil je majhen, čokat gospod, ki je nosil vedno, poleti in pozimi, dolgo debelo suknjo. Medtem ko je dr. Muhovec pisal v razrednico, je stal tik poleg njega in držal za stol, kakor bi se bal, da bi ga mu kdo ne zasedel. In komaj je profesor vstal, je že nadzornik sedel na njem (ne na dr. Muhovcu, ampak na stolu). Potem je pa celo uro švigal s telesom, sedaj ne desno, sedaj na levo in nas pogledoval izpod čela, mi smo se pa na skrivnem smejali. Najbrž bi se bil tudi dr. Muhovec rad smejal, pa se ni upal. Sicer je bil pa že itak »kaznovan«, ker je moral stati. Imeli smo namreč samo en stol.

S profesorjem Matijo se je vrnil tudi dr. Ragazzi. Dobili smo ga za logiko. Ker nam je pripovedoval večinoma dogodivščine iz svojih vojaških let, se pri njem »logičnega mišljenja« nismo veliko naučili. Med uro smo se lahko pečali, s čimer smo se hoteli, samo da smo pazili, kdaj bo padel izza katedra kak dovtip. Takrat smo se morali namreč smejati, sicer je bila zamera. Krohotali smo se pa tako, da je bil slavnoznani smeh Homerjevih junakov v primeri z našim krohotom le sramežljiv smehljaj.

Lepo bi bilo pač, če bi se bili celo leto tako »učili« logike, v osmi pa psihologije, pa se je nismo.

»Es wäre wohl zu schön gewesen,

Es hat jedoch nicht sollen sein.«¹⁷

Tik pred tretjo konferenco se nekega jutra prikaže namesto Ragazzija ravnatelj, ki ga je prišel nadomestovat. Seveda sem bil »nedolžna žrtev« zopet jaz.

Ker sem sedel v prvi klopi, se je takoj name spravil, kakor bi se bil jaz za to čast kaj potegoval. Vprašal me je, kaj smo zadnjo uro vzeli. To vprašanje je bilo zame zelo kočljivo, ker se nisem mogel spomniti, da bi bili sploh logiko kdaj jemali. Zato sem molče vprašanje preslišal, držeč se pregovora: »Kdor molči, devetim odgovori.« Žal, da ta pregovor nima v šoli še nikake veljave. Zato je Senekovič vedno bolj vame tiščal. Ker se ga nisem mogel odkrižati, sem vzel v roko knjigo in mu pokazal tam, kjer se mi je slučajno odprlo. Nato se je pričelo spraševanje. Odgovoril sem mu pa samo na dvojje vprašanj: kako se pišem in če sem bil pri zadnji konferenci imenovan.

¹⁷ Prosto prevedeno: »Bilo bi pač prelepo, — da bi bilo vedno ostalo tako.« (Scheffel, »Trobentač iz Säckinga«)

Ker sem drugo vprašanje zanikal, mi je obljubil, da bo pri tretji konferenci že on poskrbel za grajo.

Kar je res, je res. Jaz ga nisem prosil, naj na ta način zame skrbi; zato mu pa tudi nisem zameril, ko se je skazalo, da je na obljubo pozabil.

Za menoj je bilo nekaj drugih vprašanih; ker pa ni zahteval od njih imen (kakšna pristranost), so še manj znali, kakor jaz.

Moje, seveda nemerodajno mnenje je, da bi bil dijak upravičen reči profesorju, ki samo *suplira*, kakor je zaukazal Lohengrin Elzi.¹⁸

»Nie sollst du mich befragen,
Noch Wissens Sorge tragen,
Woher ich kam der Fahrt,
Noch wie mein Nam und Art!«

Posledice ravnateljevega supliranja so se pokazale takoj prvo logično uro v drugem semestru. Prišel je namreč namesto Ragazzija dr. Muhovec. Pri njem seveda ni bilo treba paziti na — dovtype.

Z zvončki in drugimi zgodnjimi pomladanskimi cveticami se je vrnil tudi Repušnik. Njegova prezgodnja vrnitev se je kaj dobro poznala v mojem latinskem zvezku. Dočim sem prvo polletje pisal vse naloge »hvalno« razen zadnje, ki je bila »odlično«, sem pri Repušniku strmoglavil takoj pri prvi nalogi na »nezadostno«. Pa ni treba misliti, da je bil profesor Brigula, ki je nadomestoval Repušnika, kak Draganovič. Imel je dobro disciplino, ki jo je brez truda vzdrževal, in tudi učiti smo se morali. Da smo pa naloge večinoma dobro pisali, je bila bolj profesorjeva zasluga, kakor naša. Dajal jih je namreč iz predelane tvarine in tako kratke, da bi bil lahko napisal diktat in prevod na isto stran, ne da bi se mi bilo treba zateči k nazaj viseči pisavi.

Moj Bog, kako lepo življenje bi bili imeli, če bi bili obdržali za matematiko Šubica, za latinščino Brigulo, za filozofijo Ragazzija in za fiziko Draganoviča. Toda,

»Es wäre wohl zu schön gewesen...«

V sedmi smo šli prvikrat z razrednikom na majniški izlet. Do tedaj nas nihče ni hotel peljati in »izleteli« smo vselej vsak na svojo pest. V šesti se nas je četvorica namenila k Sv. Katarini. Vmes je bil tudi Kovač, ki je bil velik zaspanec. Prosil nas je, naj ga pridemo buditi. Dejal je, da bo nogo navezal na vrvco, to pa spustil skozi okno.

»Ko pridete, potegnite kar za vrvico, pa bom takoj vstal.«

¹⁸ Iz Wagnerjeve opere »Lohengrin«. Po domače se to glasi takole: »Nikdar ne smeš me spraševati, — nikdar ne poizvedovati, — odkod sem in kako se pišem, — sicer jo kar takoj pobrišem.«

Drugo jutro smo vlekli in vlekli tako dolgo, dokler se ni vrvca utrgala. Malopridnež jo je privezal mesto na svoje noge na posteljno končnico ter jo spustil skozi okno in z mirno vestjo zaspal.

Prvi izlet z Vaškom mi je ostal v najlepšem spominu. Peljali smo se do Radovljice in šli od tam v Jelovico na planino razrednikovega brata. Tu so nas prijazno sprejeli in nas postregli z mlekom in kruhom. Jaz skoraj svojim očem nisem mogel verjeti, da je Vašek, ki nam je prav očetovski rezal kruh, prav tisti profesor Vašek, ki je bil študentom tako v želodcu. Bil je povsem drug kakor v šoli. Pokazal se nam je od najboljše strani in bil z nami prijazen kakor kak starejši tovariš. Njegove ljubeznivosti pa nismo zlorabili. Bili smo že s tem zadovoljni, da smo se smeli z njim po domače pogovarjati, in sicer o čem drugem, kakor o matematiki.

Ko se je dva dni potem pri fiziki krvavo norčeval iz Pocka, se mi je zdel tisti lepi prizor na planini kakor sanje...

Splošno mi je ostala sedma v dobrem spominu, čeprav sem jo takoj začetkom leta nekaj polomil.

Zapisal sem se zopet v francoščino, ki jo je poučeval Stauber (izgovori: »Stobe«). Obiskoval sem jo že v šesti celo leto, pa nisem prišel dalje, kakor do »sont-ils« in »sont-elles«. Stauber je imel namreč prav tako disciplino kakor Draganovič. Bil je tudi trd Nemec, ki so mu slovenska imena šla težko iz ust. Tako na primer nekega Raznožnika nikdar ni poklical po imenu, ampak mu je rekel vedno: »Der Mann mit dem unaussprechlichen Namen.«¹⁹

V sedmi sem trdno sklenil, da se bom kljub profesorjevi slabosti resno poprijel francoščine. Da nisem svojega sklepa izvršil, je bila kriva Stauberjeva kratkovidnost.

Ko je profesor prvo uro klical dijake, sem jaz kot star maček ugotavljal, kdo je manjkal. Pri vsakem imenu, ki ga je poklical, sem se ozrl okrog, in če ni nihče vstal, sem se zadržal: »Ist nicht hier!«²⁰

»Koprivec!«

»Ist nicht hier!«

Pri tem sem se opekel, kajti fant je že stal, in sicer prav za menoj, česar pa seveda nisem mogel vedeti, ker nimam zadaj oči.

Stauber mi je mojo nedolžno zmoto štel v zlo. Stopical je s svojimi kratkimi nogami po odru in vikal: »Wer macht denn hier faule Witze, wer macht denn hier faule Witze?«²¹

Jaz vstanem in pravim: »Ich, Herr Professor.«²²

S tem odgovorom sem šele dregnil v sršenovo gnezdo!

¹⁹ »Mož z neizrekljivim imenom.«

²⁰ »Ga ni tu.«

²¹ »Kdo dela tu slabe dovtype?«

²² »Jaz, gospod profesor.«

»Mars hinaus, mars hinaus, ich gehe gleich zum Herrn Direktor.«²³
Jaz seveda nisem čakal, da bi šel Stauber k ravnatelju. Še tega se mi je manjkalo, da bi prišel v Tigrove kremplje! Pobasal sem hitro svoje stvari in jo odkuril. Tako je bilo konec moje francoščine. S Stauberjem se potem nisva več videla.

Ko sem šel počasi iz šole proti domu, sem dognal, da je profesor jako nespametno ravnal, ker me je spodil.

»Take malenkosti,« sem med potjo modroval, »kakršno sem jaz zakrivil, pa še nehote, se dogajajo vsako uro. Ako bi Stauber vse take grešnike, kakor sem jaz, iz razreda nagnal, bi kmalu sam ostal: in tako bi bil ob kruh. Kaj se bo potem šopiril tak-le profesor, ki poučuje neobvezne predmete!«

Danes, ko sem doslužen, oziroma odslužen »pajdagoges«,²⁴ mislim tudi o profesorjih obligatnih predmetov tako, kakor sem kot iz francoske ure pregnani sedmošolec sodil o Stauberju.

Profesorji so od dijakov odvisni, ne pa dijaki od profesorjev. Ako bi se dijaštvo organiziralo in sklenilo, da ne pride več v šolo, bi bili profesorji ob kruh. Gospodje naj se tega živo zavedajo in naj postopajo najobzirnejše s svojimi »redniki« obojega spola. Hvalježni naj jim bodo, da sploh prihajajo v šolo, naj jih ne sprašujejo, marveč jim priznajo pravice vitezov sv. Grala,²⁵ katerih nihče ni smel vprašati ne po imenu ne po kaki drugi stvari, ki jim ni bila všeč. Tako si bodo profesorji pridobili simpatije dijaštva brez izjeme. Zadovoljni pa bodo z njimi tudi tisti starši, ki se pritožujejo radi prevelikega obremenjevanja otrok v šoli, ker bodo na ta način imeli njihovi ljubljenci dovolj časa za sport, kino in ples.

»Sapienti sat!«²⁶

Po Prešernovih stopinjah.

Omenil sem že v uvodu, da sem bil v »stikih« s Prešernom. Še več, hodil sem celo po njegovih stopinjah...

Tiste počitnice po šesti sem se seznanil s pesnikovim nečakom, z Ribičem iz Vrbe.

Prioral je ravno po poti, ko sem prišel mimo njegove njive.

»Ti si pa farovski?« me ogovori in si obriše potni obraz. Bilo je jako soparno.

²³ »Mars ven, mars ven, takoj grem h gospodu ravnatelju.« (Stauber je izgovarjal »š« kakor »s«.)

²⁴ Odgojitelj.

²⁵ Gral se je imenovala sveta posoda, ki jo je Jezus rabil pri zadnji večerji. Stražili so jo na gradu »Monsalvat« vitezi, ki so se zato imenovali vitezi sv. Grala. Med njimi je bil tudi Lohengrin. (Pravljica o sv. Gralu.)

²⁶ »Modremu zadostuje!«

»Da, jaz sem farovški.«

»V katero pa hodiš?«

»Jeseni pojdem v sedmo.«

»Potem si pa že črnošolec. Tudi jaz sem hodil v latinske šole, pa nisem prišel tako daleč. Imel sem tam na Poljanah ljubezen, ki me je tako zmotila, da sem šolo na kol obesil. Ako bi bil pameten in pustil dekliča, pa se držal šole, bi bil sedaj ‚dominus‘²⁷, tako sem pa ‚agricola‘²⁸ in moram ‚arare‘²⁹. Fant, toliko ti povem, ogiblji se deklet, sicer postaneš ‚vagabundus‘³⁰ ne pa ‚dominus‘; kajti ‚agricola‘ ne moreš biti, ker si mestni.«

Po Ribiču sem prišel v kaj »tesne stike« s Prešernom. Gospodar pesnikovega rojstnega doma me je peljal v svojo hišo in mi pokazal, kje je njegov stric za mizo sedel, pri neki drugi priliki pa, kje je za cerkvijo svetega Marka v travi ležal.

»Vidiš, Janko«, mi je dejal ponosno, »na tem mestu je moj stric zložil tisto, saj veš:

„O Verba, srečna vas domača,

Kjer hiša mojiga stoji očeta —

in tako naprej.“³¹

Da je Prešeren v tisti travi zlagal sonete, mu nisem verjel; da je pa hodil tja ležat, se mi je pa zdelo še precej verjetno.

Dijaki smo se že na nižji gimnaziji navduševali za Prešerna in se jezili nad kranjskim dekanom Dagarinom, o katerem so nam pripovedovali, da je ukazal Prešernovo literarno zapuščino sežgati. Zato sem pri neki priliki vprašal Ribiča, če ve kaj zanesljivega o tej pereči zadevi.

»Kar se o dekanu govori, je zlobno obrekovanje«, je dejal odločno; »stričeve pesmi je pokurila teta Katra, pa je prav naredila, ker so bile same zaljubljene čenče. Za vas študente še te niso, kar je tiskanih. Koristijo vam ne nič, pač pa vas pohujšujejo, da mislite na dekliča, namesto na šolo. Molitvenik in rožni venec v roko, potem pa ne bo treba materam jokati za izgubljenimi študenti.«

Meni branje Prešernovih »Poezij« ni škodovalo, pač pa nekaj drugega.

Ker je imel gospod Tomaž večji del njiv pri Vrbi, sem šel večkrat v slabem vremenu k Ribiču vedrit, kjer sem vselej sedel na Prešernov sedež. Kadar je bilo pa sončno, sem se včasih tudi položil tam za cerkvijo svetega Marka v travo, v katero je hodil polegat najslavnejši slovenski pesnik.

Tako »tesni stiki« s Prešernom pač niso mogli ostati brez zlih posledic.

²⁷ gospod, ²⁸ kmet, ²⁹ orati, ³⁰ potepuh.

³¹ »Poezije«, 1847.

Takoj naslednjo pomlad me je navzlic Ribičevemu dobrohotnemu svarilu prizadelo...

Ljubezen je prišla popolnoma nepričakovano, rekel bi na prvi — sluh.

Neko soboto grem iz uršulinske cerkve od šmarnic skozi Zvezdo proti domu in

»Dve sestri vidile so zmoti vdane

Oči: bilo dekle je nisko ena;

Bila je druga nij visoka žena,

Obe lepote cvet, in čast Ljubljane«.

»Oh, kako so nune lepo pele,« je rekla Vera sestri Marjanici. (Bili sta hčerki bogatega trgovca z Mestnega trga, prav tako, kakor Prešernova Julija.)

Verin glas je bil tako čist in mehek, da mi je bilo, kakor bi me bil kdo po ušesih pobožal.

Tu moram pripomniti, da sem bil že v mladih letih precej muzikaličen, čeprav ne tako, kakor sedaj na starost, ko igram na radio in gramofon. Takrat sem namreč znal samo na glasovir, pa še nanj le eno, in sicer nemško:

»Und schau ich hin, so schaust du her,

Das macht mein Herz so schwer, so schwer...«²²

Ta žalostna pesem mi je zato ugajala, ker je zložena v samih »molih«. Bolesti, ki jo je pesnik položil v besedilo, pa do tiste osodne sobote še nisem popolnoma razumel.

Torej v Zvezdi je bilo, po šmarnicah, ko sem zaslišal prvokrat tisti mili, mehki glasek, ki mi je donel ko ubrana godba. Takoj sem bil uverjen, da je prišel iz ust najlepše deklice na svetu, in zrl sem vanjo, kakor božjepotnik v sveto podobo.

Tu se obrne Vera k meni in me pogleda...

»Zvezda! kraj nesrečnega imena;

Tam meni je gorje bilo rojeno

Od dveh očesov čistiga plamena.«

Prešernu v Trnovem, meni v Zvezdi...

Če le to ni prišlo od tistega posedanja pri Ribiču in tistega poleganja tam za cerkvijo svetega Marka! Morda povzročujejo zaljubljenost kake posebne vrste bacili, ki sem se jih najbrž nalezal na klopi ali v »Prešernovi travi«. Stvar se mi zdi precej verjetna, in pri današnjem napredku znanosti gotovo ni več daleč čas, ko bo kak učenjak zasledil »zaljubljeni bacil« in iznašel serum, ki zraven spada.

V ponedeljek srečam Vero na poti v šolo in...

²² Prosto prevedeno: »Če gledam sem, ti gledaš tje, | to mi tako teži srce.«

Toda nočem opisovati tega tolikanj zaželenega in tako težko pričakovanega »snidenja«. Zadostuje naj, če povem, da sem zvečer v mraku silno občuteno pel in igral tisto otožno in v srce segajočo:

»Und schau ich hin, so schaut du her,
Das macht mein Herz so schwer, so schwer...«

Sedaj sem razumel, zakaj je skladatelj zložil to pesem v žalostnih »molih«...

Po Prešernovem zgledu sem hodil vzdihovat pod okno »deklice neusmiljene«, toda ne ob »trudnih poznih urah« — takrat sem se učil — pač pa sem to sladko-bridko delo opravljal mimogrede, ko smo hodili študentje »krog mesta«.³³

Tudi sam sem večkrat premeril pot od doma do Špitalske ulice (hodil sem po Mestnem trgu v šolo), da bi »jo« kje uzrl, a godilo se mi je kakor pesniku iz Vrbe:

»Kolikokratov me po mestu žene
Zagledat tebe želja; ne odkrije
Se men' obraz lepote zaželjene.«³⁴

Svojo bol sem izlival v pesmi, samo da ne v sonete, kakor Prešeren, ampak v triolete. Te vrste pesmi sem bral v prvem letniku »Ljubljanskega Zvona« in so mi zelo ugajale.

Ker sem se bal, da bi kdo ne zvedel za mojo srčno skrivnost, sem svoje »mokrocvetiče rož'ce poezije« sadil, plel in zalival v zadnji, precej temni sobi, ki je imela okno na mračno dvorišče.

Tudi jaz bi bil lahko tožil Veri, kakor je Prešeren Juliji:

»Zatorej pesmi tebi v čast zložene
Iz krajev niso, ki v njih solnce sije.«

Pravijo, da je velika škoda za slovensko književnost, ker je bilo nekaj Prešernovih del uničenih (gorje Katri, če bi bila prišla našim književnikom v roke!). Da mi je pa rodna mati sežgala moje, s trudom in bolečinami skovane triolete, o tem seveda ni nič v naši književni zgodovini. S tem pa, da ugotavljam tozadevno brezbržnost naših literarnih zgodovinarjev, nikakor ne trdim, da je bilo mojih trioletov bolj škoda, kakor Prešernovih »zaljubljenih čenč«. Sem pač skromen človek...

Študentovska ljubezen ima često zle posledice, ki se navadno pokažejo v katalogih, včasih pa tudi drugače. Neki moj sošolec je imel že v peti — kakor Ribič — »ljubezen«, samo da ne na Poljanah,

³³ Tedanja študentovska promenade je bila: po Mestnem trgu, čez Čevljarški (železni) most skozi Židovsko ulico, po Kongresnem trgu in Wolfovi ulici na Frančiškanski most, in od tam skozi Špitalsko (Stritarjevo) ulico zopet nazaj na Mestni trg.

³⁴ Sonetni venec.

ampak v Kurji vasi. Vzela mu je veselje do šole in ga tudi moralno uničila. Postal je »vagabundus«, čeprav ni bil — mestni.

Meni pa ni ljubezen nič škodovala. Prav v sedmi, ko »v srce mi padla iskra je ognjena«, da »mi je postalo vrt in njiva, kjer sejala je ljubezen elegije«, sem se komaj izognil odliki. Sploh je pa menda pesni-kovanje tako izčrpalo mojo ljubezen, da me tudi pri izbiranju poklica ni prav nič motila.

Tri leta potem, ko sem stopil v bogoslovje, je šla »moja« Vera v samostan. V tihi samoti me je gotovo kmalu pozabila. To je tem lažje storila, ker me niti — poznala ni.

Tako zvana petošolska ljubezen je torej mene napadla šele v sedmi. Mladina dvajsetega stoletja prestane to bolezen (s posledicami ali tudi brez njih) že mnogo prej, povojni otroci skoraj — z ošpicami vred.

Ko sem še v šoli pri sv. Jakobu učil, sem neko uro govoril o vprašanju, ki obravnava med drugim tudi »predomače in preprijazno občevanje z osebami drugega spola«. Tu zapazim, da se neka učenka, namesto da bi pazila, bavi z drugimi stvarmi.

»Rešetar, kaj pa bereš sedaj med razlago? Prinesi tisti list sem!«

Deklece je urno raztrgalo papir in mi prineslo koščke na kateder.

Jaz sem razlagal dalje in se nisem zmenil za papirčke, ki so ležali pred menoj na mizi. Bil sem takrat še bolj novinec v šoli in sem zato mislil, da si otroci šestega razreda ljudske šole pač ne dopisujejo kaj takega, kar bi moral katehet cenzurirati.

Tu zagledam slučajno na enem izmed koscev besedo »ljubim«. Sedaj mi je pa zadeva postala sumljiva.

Po uri pride Rešetar h katedru in me vpraša, če sme papirčke nesti v koš.

»Ne! Postal sem radoveden, kaj si tako pazljivo brala.«

Rdečica, ki jo je pri teh besedah oblila, mi je sumnjo potrdila. Doma sestavim papirčke in dobil sem tole pisemce:

Draga gospodična Lojska!

Pišem Vam zadnje za Vas jako žalostno pismo in Vam uljudno naznanjam, da Vas več ne ljubim. Jaz hočem ljubiti tisto, ki samo mene ljubi, Vi si pa pomežikujete z drugimi. Namesto sebe Vam priporočam svojega sošolca Krta. Je zelo lep fant, in vsaka, ki ga vidi, ga praša, če jo hoče imeti. Tudi se ga rado prime kaj takega, kar je bližnjega last.

Vas prav lepo pozdravlja do sedaj Vaš,

od sedaj naprej pa nič več Vaš

Cvetkoslav Plevel.

Dijak.

Kakor sem pozneje dognal, je bil ta cvet — prvošolec.

Povojni otroci pa, ki prirejajo takoj, ko shodijo, lepotne tekme in plese, ki so v tem oziru še naprednejši. Zato bi jim bilo treba serum zoper zaljubljenost cepiti že s kozami vred. Samo iznajti ga je prej treba.

(Dalje.)

Ivo Brnčič / Galeje v noči.

Mraz in somrak in meglà. —
Vsak človek zdaj topo in sključeno
ko beden prosjak se mota
med vogli, med vogli izmučeno.

Drevesa s premrlimi krošnjami,
o, tisoči rok, ki se pno
iz zemlje z obupnimi prošnjami
in iščejo, kje je nebo.

Zdaj duše samotne verujejo
le eni, poslednji resničnosti:
galejam praznote, ki plujejo
od mrtvih obal zla in ničnosti

čez morja razsrjenih dni —
— da s črnimi jadri vihravimi,
s spomini ko s trupli krvavimi
v bodočnost zapro vse poti...

Dlugoš / Jesenske goste megle.

Nad polji, nad gozdovi pa megla leži
in dež, predrobni dež hladi mi lice.
V temi nekje oglašajo se blodne ptice:
ugaša jug, predaleč vodijo poti.

V daljinah črnih smrtno pesem zvon ihti.
Nekdo je spet umrl, ko dali so s police
mrliško svečo mu v roke. V poslednje klice
je zlih ves svoj pelin, zdaj sredi rož leži.

Megle jesenske, mojih misli krepki vzpon
prodril vas bo kot sončni žarek. V novi zarji
kot kri vas bo razžaril sonca poln zaton.

Megle jesenske, ko pa temni kolobarji
stopili bodo mi na pot, tedaj naj zvon
zaklenka, ah, tedaj naj čujejo čuvarji!...

Dr. Stanko Gogala / Nasprotnik.

»Nasprotnik? Saj vendar nismo taki grešniki, da bi kuhali jezo in ne mogli gledati svojega bližnjega!« porečete. Rad priznam, da vaše duše niso zlobne in da pravega sovraštva še ne poznate, vendar pa bi rad, da bi izprašali nekoliko vest tudi o onih plateg naše duše, kjer so zakoreninjeni finejši grehi in slabosti. Saj vemo, da je Cankar govoril o nekih grehih, ki niso nikjer zapisani, o katerih pa je rekel, da so še mnogo hujši kot najbolj znani grehi. Saj vendar ni treba, da smatramo za moralno slabo samo to, kar je res že hudo zlo. Prav bi bilo, če postane naša vest čim bolj tenkočutna in občutljiva tudi za finejše nepravilnosti, katerih je mnogo več kot prav posebno hudih in večkrat tudi bolj bolijo in pečejo kot hudi grehi. Mislimo samo na prekrasno črtico »Skodelica kave«!

In sedaj se uživimo v nekaj konkretnih in življenjskih primerov, iz katerih bomo skušali spoznati bistvo tega, kar imenujemo nasprotnik. Spoznali bomo pa še to, da je naše življenje precej bogato na takih primerih in da je nekaka stalna borba z nasprotniki. Poglejmo v šolski razred in poiščimo najprej tu taka nasprotstva! V šoli so učenci, ki zelo redno in pridno študirajo, pa tudi taki, ki se še sami nikakor ne morejo prištevati med pridne, kaj šele med najpridnejše. Med takimi učenci ne bomo našli še dosti nasprotja in nasprotnikov. Poleg teh pa je v vsakem razredu še mnogo učencev, ki med seboj nekako tekmujejo, ker bi hoteli postati prvi ali pa vsaj med prvimi. Zaenkrat mislim, da v šoli še nimamo primerov tudi za tako tekmovalstvo, ki bi bilo podobno onemu, kdo bo vozil na j-daljši časa po Kongresnem trgu navzgor. Koder pa je med učenci tako tekmovalstvo, se prav kmalu pokaže med njimi svojevrstno socialno razmerje, ki ima prav velike podobnosti z razmerjem med nasprotniki. V takem razmerju se prečesto zgodi, da kakemu učencu ni prav, da je njegov tovariš dobro znal, da ga je učitelj vpriču vseh pohvalil, da je bil v središču občega zanimanja itd. V drugem primeru pa se utegne zgoditi, da bo kak učenec zelo vesel, da je bil on pohvaljen, da je odlično rešil novo nalogo, da je prekosil tovariša itd. Pa še neki način je, kako reagira tovariš v šoli na uspehe ali neuspehe svojega nasprotnika. Je to ono notranje veselje, da tovariš danes sploh ni znal, da ga je učitelj grajal, da se je pošteno zmotil itd. Že v šoli torej najdemo dovolj primerov, ki kažejo, da gre za neko nasprotje med součenci. Seveda v vseh takih primerih ne gre za kako resnično sovraštvo, pač pa so tu zelo važna in močna čuvstva nevoščljivosti, zavisti, škodoželjnosti, neprivoščljivosti. Tovariši tekmujejo med seboj in že zato so si nasprotniki. Seveda le v stvareh, za katere tekmujejo, v drugih stvareh pa utegnejo biti celo veliki prijatelji.

Take primere nasprotnikov pa najdemo še prav posebno pri različnih igrah. Pri vseh igrah gre za to, da nekdo zmaga; kjer pa gre za zmago, tam je tudi nasprotnik. Tam ne gre za nasprotnika samo v tem smislu, da nekdo samo igra proti meni in da je torej nasprotnik le v igri, temveč tu pride običajno do občutenega nasprotja, ki se kaj rado prenese od igre tudi v resnično življenje. Tako nasprotje se pri igri rado začne, pa se potem v življenju nadaljuje in tudi konča. Vzemimo za primer najduhovitejšo igro — šah! Človek bi mislil, da gre pri šahu samo za duhovni užitek ob reševanju zapletenih situacij, za iskanje pravih rešitev, za duševno koncentracijo ali zbranost, za duhovnost domislekov, za sposobnost kombiniranja in za medsebojno priznanje sposobnosti obeh igralcev. Toda tudi pri tej igri gre za vprašanje, kdo bo zmagal in kdo bo premagan.

In s tega vidika postane igra kos resnice, kjer ne gre več samo za igro, temveč še za osebni prestiž: ali bom jaz tebe ali boš ti mene. Prav zato se pokaže tudi pri šahu razmerje nasprotstva. Zmagalec je običajno vesel zmage, kar tudi na zunanjo pokaže, seveda na veliko jezo svojega nasprotnika, ki je žalosten, dasi običajno ne smatra svojega poraza za nujno posledico neznanja ali slabega igranja ali nerazpoloženja. Vidi samo to, da ga je tovariš premagal. Poraz občuti čisto tako hudo, da postane jezen na soigralca. Če premagane ne more preboleti poraza, traja njegova jeza kar naprej. Če je doživel kdo svoj prvi poraz, potem smatra soigralca za nasprotnika, katerega mora prej ali slej premagati. Če pa ga je tovariš večkrat zapored premagal, se vzbuja v njem vedno močnejši osebni odpor, ki se utegne izpremeniti v resnično nasprotje ali pa celo v sovraštvo, čeprav sicer spoštuje svojega tovariša radi njegove duševne premoči ali njegove spretnosti v kombiniranju.

Prav tako je tudi pri različnih družabnih igrah. Naj je enostavna domina ali naj so različne igre z metanjem kock, s številkami, špana ali volkanje in podobno — povsod gre končno za zmago in tekmo, kdo bo prvi, kdo bo zmagal itd. Zato so si tudi v takih igrah igralci mesebojni nasprotniki. To razmerje se pri takih igrah zelo rado pokaže v tem, da postajajo posamezniki, katerim sreča ni mila, nestrpni, začno jadikovati, se prepirati, celo kleti, se jeziti na druge, zavidati drugim itd. Postanejo sploh zelo neprijetni soigralci, ker se venomer jeziijo in včasih kar bruhajo svojo nezadovoljnost. Nič jim ni prav, nihče ne igra prav, vsak drugi bi po njihovem mnenju dobil na njihovem mestu, oni pa so izgubili itd. Tedaj se pojavi v njihovih dušah občuteno nasprotstvo in se prav rado prenese od igre tudi v osebno razmerje in večkrat je konec takega igranja prepir. Nasprotje v igri se je preneslo v življenjsko resničnost in se utegne razviti tudi v trajajoče pristno sovraštvo.

Primerov za nasprotstva v našem zmislu pa najdemo še največ v sportnem življenju. Seveda moram takoj pristaviti, da sport sam nima niti sence kake nasprotovalnosti v sebi in da je mogoče gojiti sport tudi brez vsakega občutja nasprotstva do sočloveka. Tak način sportnega udeleževanja je tisti, pri katerem gojimo sport le radi sebe, radi razživetja lastnih duševnih in telesnih sil ali pa tudi radi zabave in oddiha. Saj je prav dobro mogoče, da se kdo drsa ali smuča ali sanki, plava, telovadi, jezdari, kolesari, hodi po planinah, pleza po stenah itd. le radi sebe in v lastno zadovoljstvo. To je gojitev sporta iz občutene potrebe ali pa večkrat tudi kot sredstvo za izrabo nabranih prekomernih in neuporabljenih telesnih ter duševnih sil. Mladi človek ima v sebi toliko sile in moči, da potrebuje zunanjega izživetja in ga najde običajno v tej ali oni sportni panogi. V takem sportu ni, kot sem rekel, niti sence kakega odnosa do nasprotnika. Sam sem in delam, kar me je volja in do katerekoli stopnje hočem. Nič ni tekmovanja, ki podžiga lastni ponos in samoljubje in ki ustvarja nasprotnike.

Povsem drugačen pa je sport, v katerem gre za tekmo v spretnosti ali hitrosti med posamezniki ali celo za prestiž in nadmoč med različnimi skupinami in med različnimi sportnimi društvi. Tu je odprta pot za mogočen razvoj takih doživljajev ali strasti, ki morejo ustvariti trenotno, pa tudi trajno nasprotje. Poglejmo s tega vidika nekaj primerov iz sportnega življenja! N. pr. smučanje v skupini več ljudi. Tudi tedaj, če se vsi šele učijo, ali pa če že dobro znajo smučati, so vendar med njimi vedno take razlike, da so nekateri spretnejši od drugih, da se prej naučijo raz-

ličnih obratov, skokov itd. In takoj se pojavi želja po tekmoivanju in po nadvladanju. Čim bolj aktiven je kdo in čim večja je njegova ambicioznost, tem močnejša je v njem želja, da bi znal nekaj, česar drugi še ne znajo, da bi vodil, da bi bil prvi in da bi sploh zmagal. Tudi pri drsanju in plavanju se pokaže duh nasprotstva, čim se pojavi tekmoivanje. Pa je že tako, da se mladi tovariši prav hitro najdejo in hočejo pokazati drug drugemu, kaj znajo. Prime jih močna želja, izkazati se pred drugimi v umetnem ali v hitrem in spretnem drsanju, v tej ali oni obliki plavanja, skakanja v vodo, igranja različnih iger v vodi itd. In zopet se zgodi, da je med njimi kdo, ki je boljši in spretnjši in ki običajno zato vodi in zmaga, na drugi strani pa so vsi oni razgreti obrazi njegovih tovarišev, katere je prekosil in ki mu zato hudo zavidajo, so mu nevoščljivi in mu skušajo zato nasprotovati. Saj moremo v takem primeru govoriti ne samo o razgretih obrazih in telesih, temveč celo o razgretih dušah, katere žge moč zavisti in nasprotovanja, jeze ali celo sovraštva. Čeprav se mogoče zgodi, da kdo zmagalcu prizna, da je pač zato zmagal, ker je več treniral, ali ker ima večjo telesno elastičnost in sposobnost, vendar se tudi v taki duši prav rada pojavi misel, zakaj le on in zakaj ne jaz, in zakaj vedno samo on in zakaj ne vsaj enkrat tudi jaz. Ta misel prav rada pelje do nasprotovanja zmagovalcu tudi tam in tedaj, kjer se čutim sam nad njim in kjer mu morem pokazati, da vendar tudi jaz nekaj zmorem. To nasprotje med tekmovalci se utegne torej pokazati že v igri sami ali pa po igri v osebnem življenju. In kolikrat se zgodi, da si sportna tovariša nasprotujeta, kjer si le moreta in kjer upata, da se bosta tudi izven sporta mogla izkazati. Pri tem išče seveda vsakdo takih priložnosti, kjer je verjetnost velika, da se bo res on izkazal in da bo tovariša premagal. Obenem komaj čaka, da bi se mogel maščevati nad tovarišem tudi na istem področju, kjer je bil nekoč premagan. Vse dotlej pa traja nasprotje med obema, ki se večkrat izpremeni v pravo mržnjo in sovraštvo.

Isti pojav opažamo tudi pri onih poedincih, ki tekmujejo n. pr. za društveno, državno ali meddržavno prvenstvo v tej ali oni sportni panogi. Nasprotniki so si tedaj, a njihovo nasprotje ne traja samo do odločitve tekme, temveč sega še naprej, zakaj premagani nikakor niso prepričani, da je prvenstvo za vedno izgubljeno zanje, temveč trdno upajo, da ga bodo drugič vendar oni dosegli. Tako ostane osebna napetost med tekmovalci in zgoditi se more, da živita spretna in dobro trenirana, toda zelo ambiciozna tekmovalca od leta do leta v osebnem nasprotstvu, ker bi hotela drug drugemu vendar enkrat odločilno pokazati svojo premoč. Zato živijo kandidati za različna prva mesta običajno v vednih nasprotjih, ki se utegnejo radi jeze in nejevolje nad seboj in nad tekmečem izpremeniti v hudo mržnjo.

Najhujša trenutna in tudi trajnejša nasprotja pa najdemo pri različnih težko atletičnih produkcijah in pri nogometu ter sploh tam, kjer gre za kako sportno udejstvovanje, pri katerem prideta tekmeča v telesni stik. Ob takih tekmah je najboljša priložnost za opazovanje nasprotstvenih doživljajev, ki gibljejo duše tekmecev in ki so tako veliki, da se instinktivno pokažejo tudi v telesnih gibih, ki izražajo sirovost in brezobzirnost. Kdor je kdaj gledal rokoborbne igre igralcev-amaterjev, študentov, kmetskih fantov ali pa tudi pravih rokoborcev, je mogel ob različnih gestah, ob načinu dihanja, ob izrednih telesnih naporih, ob jeznih sunkih in udarcih ugotoviti, da se godi v duši obeh tekmovalcev nekaj strašnega, kar ju duševno razdvaja in ustvarja resnična nasprotnika. Oba hočeta zmagati, ker pa se tekmeč nikakor noče vdati, temveč se dobro

drži in brani, postajata čudno nejevoljna, se jezita, se v trenutku zasovražita... Vse to doživljanje se nujno izraža tudi v nestrpnih telesnih gestah, v sirovih dejanjih, v izrednem napenjanju telesnih moči itd. Taka borba je res dober primer za študij neposredne zveze med doživljaji hudega duševnega nasprotstva in telesnimi dejanji, ki izražajo tako nasprotje.

Prav tako vidimo pri nogometu dovolj telesnih aktov in sirovih dejanj, ki so vsekakor izraz težkega in vsaj trenutnega duševnega nasprotstva. Pa tega ne opazimo samo pri profesionalnih nogometaših, temveč vedno, naj nastopajo otroci ali odrasli, izobraženi ali neizobraženi ljudje. Le nekje vsega tega ne najdemo in ne bomo nikdar našli — pri vzgojenih ljudeh.

Naj zadostujejo ti primeri, ki so nam v jasni luči pokazali, da je vendar na svetu in med nami več nasprotstva in, skoro bi rekel, sovraštva, kot bi si človek mislil. Pokazali so nam še to, da ima tekmovanje samo v sebi neko tako plat, ki se rada razvije v nasprotovanje, in da moramo zato nadzorovati tudi sebe, kadar tekmujemo. Saj ni moj namen, da bi prikazal sport kot nevreden ali celo kot nepotreben predmet in da bi koga odvrnil od njega. Prav gotovo ne. Vsak sport ima toliko pozitivnih in vrednih plati, da se jih navadno niti sami dobro ne zavedamo. Najprej gre pri sportu za premagovanje one čudno nalezljive komodnosti, ki bi hotela obvarovati človeka pred vsakim nepotrebnim naporom in dejanjem, gre za pogum, gre za porabo telesnih in duševnih sil, gre za mladostno navdušenje, za lepoto narave, za vrednost prostosti, za resnično in doživeto kulturo ter za beg iz premočne in premehke civilizacije, za odpoved, poštenje itd. Vse to vem in zato cenim sportno udejstvovanje in življenje. Toda baš zato, da bi ostal sport res samo lep in vreden in da bi prav nihče ne mogel reči nič slabega o njem, zato sem hotel ob teh mislih pokazati to in ono negativno plat sporta, da bi jo tudi sami doživeli, spoznali in se je otresli. Zato naj sport le ostane eno izmed udejstvovanj mladega kakor tudi odraslega človeka, toda postane naj še sredstvo za našo vzgojo!

Esén / Nox gaudiosa ob Dravi.

Ob vodi sneži, sneži
in z nožicami bosimi
po snegu so prišli
do reke, Fra Angeliko, tvoji angelčki.

Njih z nebeškimi nožicami
nič ne zebe,
roke jim dehté kot rezede,
tajnostne slovenske besede
sladkó, sladkó govoré...

Ob Dravi na harfe
zabrenkajo v zimsko noč
in čopiče pomakajo v vodo,
slovensko domovino proslavljajoč,
z ustki rožnatimi pojoč...

Narte Velikonja / Sonjica.

Instruktorice.

Sonjica hodi v gimnazijo. V prvo gimnazijo. Zdrav, živ, pogumen deklič s široko odprtimi očmi in kuštravo glavo.

Zanjo se brigata dve teti, Olga in Gabrijela. Ima še starejšo sestro Rezko, ki pa nima gimnazije. Vse tri imajo poštno službo. Sonjica je njihov ponos; vse jo ljubijo in skrbijo zanjo. Vse: teta Olga, teta Gabrijela in Rezka.

Ne samo to. Vse tri jo učijo; z neko ljubosumno prizadevnostjo so si porazdelile učne predmete in jo izprašujejo in učijo. Deklica prehaja iz roke v roko kakor žoga. Samo latinščino so vzele z združenimi močmi ali »viribus unitis«, kakor pravi teta Olga. »Čudno,« zmaja pri tem z glavo, »da so združene moči in umiti možje v latinščini enaki.«

Morate pomisliti, da Sonjica še nima tretje deklinacije, in obvlada »amare« šele v sedanjiku. Zato tudi teta še vsega ne ve.

Z latinščino je mnogo skrbi in dela. Sonjica se bo pri njej napravila za samostojen in odločen značaj. Instruktorice živahno razpravljajo z deklico, še bolj živahno in ognjevitno pa med seboj. Tako živahno in ognjevitno, da bi se takšnemu pogovoru moglo reči tudi prepir, recimo, da ne bomo pretiravali, zelo ogorčen in ljut prepir.

Zadnjič se je bila razvnela teta Olga.

»Ali nisem rekla, da ni ‚plebs misera‘ temveč ‚vulgus miser‘?« je vpila in tolkla s svinčnikom po mizi.

»Vulgus miser, vulgus miser, vulgus miser.«

»Seveda«, je ugovarjala Gabrijela. »Ali ni ‚miser‘ srednjega spola ‚neutralis‘ in se pravi ‚populum miserum‘? Piši, Sonjica, piši in ne poslušaj drugih: ‚Populum miserum‘.«

»To ni prav, tetka!« se je branila Sonjica. »To zanesljivo vem, da je profesor to popravljal. ‚Populus‘ je moškega spola.«

Deklica je odločno vztrajala pri svojem.

»Kaj pa ‚populus alta‘?« se je vmešala z vso ognjevitostjo Rezka. »Ali ni tu v knjigi, celo tu v knjigi ‚Populus alta ripam fluvii decorat‘? Kaj ne? To pomeni: ‚Visoko ljudstvo krasí rečno obrežje‘. Glejte, Rimljani so bili veliki in so gotovo krasili obrežje z venci in lampijončki kakor kakšno beneško noč na Bledu ali za žegnanje ali sprejem škofa! Saj razumeš, Sonjica!«

Teti sta molčali poraženi. Ti dokazi so bili očividni, tehtni in na dlani.

Toda Sonjica se je branila. Ona mora imeti svoj prav in je res zelo trmasta.

»To ni prav, ti Rezka, nič ne veš! Jaz vem zatrdno, da to ni prav!«

»Pa napravi po svoje, če si že takšna trma. Če boš vlekla čvek, si pa sama sebi pripiši. Kar napravi! Na svojo odgovornost!«

Sonjica se je namrdnila in napela šobico.

Nič bolj ne žali tete Olge, kakor če Sonjica molči in trese z glavo in drži šobico in kuha rilec.

»Ti si nehvaležna, Sonjica! Glej, tako se trudimo s teboj, ti pa kar svojo ženeš. Starejše smo in več skušenj imamo in se ne spodobi. Nehvaležna si in trmasta in držiš šobico. Če sama bolje veš, prav, pa stori po svoje! Kar po svoje, šobica šobasta! Ti rilček kuhani!«

»Da,« se je pridružila teta Gabrijela, »in tako ti pomagamo in si prizadevamo, da bi bila odličnjakinja in bi povsod rekli, kamor bi prišli: 'To pa je naša odličnjakinja!'«

»Sonjica ne bo odličnjakinja nikoli!« je porogljivo dejala Rezka.

Kaj naj sledi takim besedam? Priznajmo: samo jok! O, pa ne samo jok, kar tuljenje! Na glas in iz vseh pljuč. Tako polno, kakor je polno mačkino zobovje. Tudi ta primera je iz teh instrukcij, kajti teta Gabrijela je naravoslovec, in ko je stopila v hišo, je bilo njeno prvo vprašanje:

»Kakšno zobovje ima mačka, Sonjica?«

»Mačka ima polno zobovje!«

»Ali ima teta Olga tudi polno zobovje?«

»Ne, teta Olga ima zlato zobovje!«

»Sonjica!« je zakričala nad njo teta Olga. »Kako moreš biti tako neolikana!«

»Zakaj me pa vpraša!«

In se je Sonjica prav tako spustila v jok in tuljenje in nehvaležnost in trmo, da so jo komaj potolažili s kosom čokolade, kakor se se je začela dreti radi 'alta populus' in 'vulgum miserum'.

»Sonjica, Sonjica!« so hitele instruktorice. »Saj je vseeno, kako je, samo ne jokaj. Če boš jokala, ne moreš k Čadu z nami. Kupile ti bomo smetane!«

»Dvakrat!« je hlipala Sonjica, »za enkrat se niti ne izplača!«

In so Sonjici obrisale solze in jo zavile v plašček in ji obule čevlje in je šlo kakor namazano k Čadu. Saj veste, k Čadu pod Rožnikom.

»Ampak,« pravi Sonjica skozi solze, »samo če ne boste izpraševale po poti! Na izprehodu ne trpim šole. Izprehod je moj prosti čas.«

»Ne bomo, ne bomo!«

Vrnile so se domov s silnim hruščem in truščem. Skregane in sprte. Teta Olga je pihala in že na vratih je trdo in rezko velevala:

»Daj sem knjigo. Jaz vem, da lev ne živi na Kitajskem! To pa zanesljivo vem. Če tam živi ris, prav, nič ne rečem, toda lev pa vem, da ne!«

Maščevanje radi umetnih zob se je razločno čutilo iz njenih besed.

»Daj sem knjigo, bomo videle!« je bliskala ježno teta Gabrijela, kajti naravoslovec je ona in je teta Olga segla v njeno področje. O, tega teta Gabrijela ne pusti.

»Papa,« se je oglasila Sonjica, »povej jim ti, kje živi lev! Niti na izprehodu nimam miru. Papa, nikoli več ne pojdem ž njimi k Čadu. Za tretjo smetano in rogljič sem morala ponavljati računstvo in francoščino in naravoslovje. Ali se to spleča? Kje pa je moj prosti čas? In zdaj kljub vsemu ne vemo, ali živi lev na Kitajskem ali ne! Jaz vem, da v knjigi ni. Ko pa znam na drdro!«

Sonjica je bila vsa iz sebe in je zacepetala z nogami.

»Seveda živi! V cirkusu tudi in v menažeriji tudi!« je ježno zavpil gospod papa, ker ga je trušč in krik delal nervoznega in se je prav takrat bril. »Med opicami živi, ti lev zdivjani!« je zavpil, da so se šipe stresle. »Da, med opicami!«

»To je nezaslišano!« se je zgrozila teta Olga. »Mučimo se z otrokom, pa nas zmerja z opicami. Me nismo nikakšne opice. Pa sam jo uči, če smo me opice. Kakšne opice pa smo?«

»Papa!« je zaklicala Rezka. »Če ne veš, kje živi lev, bi prav lahko molčal. Sonjica bo jutri vprašana in ne ve, kje živi lev!«

»Ali ne živi tudi v Benetkah?« se je vmešala mama, ki je hotela stvar poravnati. »Zakaj pa pravijo Markov lev v Benetkah in benečanski lev?«

»Da,« je besnel papa in se ni mogel pomiriti. »Da, tudi v Benetkah in pri Hagenbecku v Hamburgu in v cirkusu Gleich in na velesejmu z zlomljeno hrbtnico. Zato jo ima v mavcu!«

Kar kuhalo ga je od jeze. Imel je desno lice že obrito in levo lepo namiljeno. Zdaj pa se mu je tresla roka od razburjenja, da mu je britev kar plesala po licu.

»Pa sam jo uči! Mesto bi bil hvaležen, da se tako zavzamemo za otroka, nas pitaš z opicami in podiš v cirkus. Tako!« sta si natikali rokavice. »Pa sam jo uči! Ali smo kakšne kamele, da nas podiš v cirkus?! Sam jo uči, da ne bo imela cvekov!«

»Čemu? Sonjica se bo že sama učila!« je bruhnil in vrgel britev na umivalnik. »Jaz sem se tudi!«

»Še to povrh!« se je besno zasukala teta Olga.

»To je zahvala!« je siknila teta Gabrijela.

In sta res odšli. Jezni in razžaljeni.

Teden dni bi imela Sonjica mir in svoj prosti čas.

Bi imela, seveda. Toda drugi dan je planila v sobo k očetu, ki je dremal po kosilu:

»Papa, papa, to je imenitno! Kako sta se prepirali teti. Za prazen nič. Levi so vendar v Bolgariji; toliko jih je, da jih imajo za denar!«

»In požrejo naj te!« je zagrabil oče za copato. »Da, požrejo, divjak divjaški!«

»Že grem, saj že grem! Le smrči, papa! In copato spravi, da ne boš nahoden!«

In je odvihrala kakor vrtavka.

Tet še ni in Sonjica ima prosti čas. Oče ne more spati, ker deklica vpije pod oknom, kakor bi se napadale indijanske vojske.

Oče ne more spati v tem hrušču.

»Pošlji po teti,« pravi ženi. »Sporoči jima, da si jih želi Sonjica in ne more živeti brez njih. Naj jo dresirajo, da bo krotka kot grlica, naj jo odpeljejo v Saharo med leve!«

Konferenca.

Sonjica je prišla domov vsa upehana in zaripla.

»Mamica, drevi je roditeljski večer in morate iti. Izvedela boš rede in vse. Imenovana pa nisem in imam vse odlično!«

Mamici je kar srce zastalo. Da ni imenovana in ima vse odlično! Tu nekaj ni v redu. Vsaj francoščina ni odlična, ker je bila naloga rdeča in dobra.

Pri kosilu je mama pogledala očeta.

»Ali pojdeš ti? Nič ne poznam gospodov!«

»Jaz tudi ne. Drevi ne utegnem; imam kegljanje!«

»Vse moram sama!« je vzdihnila mama.

Prav tisti hip sta vstopili teti.

»Sonjica, ali si bila danes vprašana?«

»Nisem bila.«

Sonjica že ve, kar stegne roko in teta Olga ji da piškotek.

»Sonjica, ali si danes znala?«

»Sem, teta Gabrijela. Naravoslovje kakor na drdro! To je šlo. »Kar nehaite!« je dejal profesor, »da tudi drugim še kaj ostane!«

»In latinščino?« sta vprašali obe.

»Pa še kako!« odgovarja s polnimi usti. »Pa še kako!«

»Ne smeš govoriti, Sonjica, če imaš polna usta!«

»Saj jih nimam več!«

In sta sedli. Teti ne moreta živeti brez Sonjice. Sonjica sedi pri mizi in napihne lica.

»Sonjica, sediš kakor pijanec!« jo kara teta Olga.

Sonjica ne sliši in plane kakor iz topa.

»Kaj je to: roditeljski sestanek!«

»Sestanek staršev!« odgovarja mama.

»Potem pa teti ne moreta zraven!«

Teti sta malce užaljeni. Vse hočeta izvedeti in Sonjica pripoveduje in uživa ob tolikšni pozornosti.

»Če že nimaš časa,« se odkašlja teta Olga in pravi mami, »če nimaš časa, bi pa lahko šli midve!«

Sonjica v jok.

»Če je gospod razrednik dejal, da starši, morajo starši. Kaj si bodo mislili? Da imam dve mami!«

»To je res!« je menil oče.

»Pa pojdimo vse tri: mama, Olga in jaz!« je predložila teta Gabrijela.

Pa so res šle.

»Ti boš vprašala za splošno, midve pa vsaka pri svojem profesorju!« je rekla teta Gabrijela mami.

Dež je lil in vrnile so se vse mokre in navdušene.

»Ali nisem dejala,« je hitela teta Olga, »ali nisem dejala? Sonjica je naravnost talent za matematiko. Skoraj prav dobro ima.«

»Imam prav dobro,« je ugovarjala Sonjica. »Videla sem, ko je napisal profesor v notes.«

»Sonjica, gospod profesor se reče! Tako ljubezniv gospod. Da se vidi, da ji doma pomagamo in da se z njo potrudimo, je rekel. Ta gospod profesor res zasluži, da mu rečeš gospod.«

»Pa imam prav dobro!«

»Da, ampak pisano z malo začetnico!« je pristavila teta Gabrijela. »Naravoslovje pa z veliko začetnico. Da se tudi vidi, da ji pomagamo!«

»Čudno,« je menila mama, »čudno, meni pa je dejal gospod direktor, da ima v obeh dobro in da nima nobenega odličnega!«

»Če sem pa slišala!« je zatrjevala teta Olga.

»Če pa je sam gospod profesor dejal!« je rekla teta Gabrijela.

»Kaj pa latinščina?« se je oglasil oče.

»Kaj latinščina,« je otresla teta Gabrijela. »Ali bo kdaj pela novo mašo? Saj ne bo pela nove maše!«

Nazadnje so ugotovile, da prav za prav ne vedo točno, kakšne rede ima Sonjica v posameznih predmetih in da mora iti vprašati sam papa. In šel je sam papa. Nerad, toda se je uklonil.

Sonjica ima v latinščini odlično.

Zato ker ji pomagajo tri in dela po svoje.

Mojmir Gorjanski / Večerna bolest.

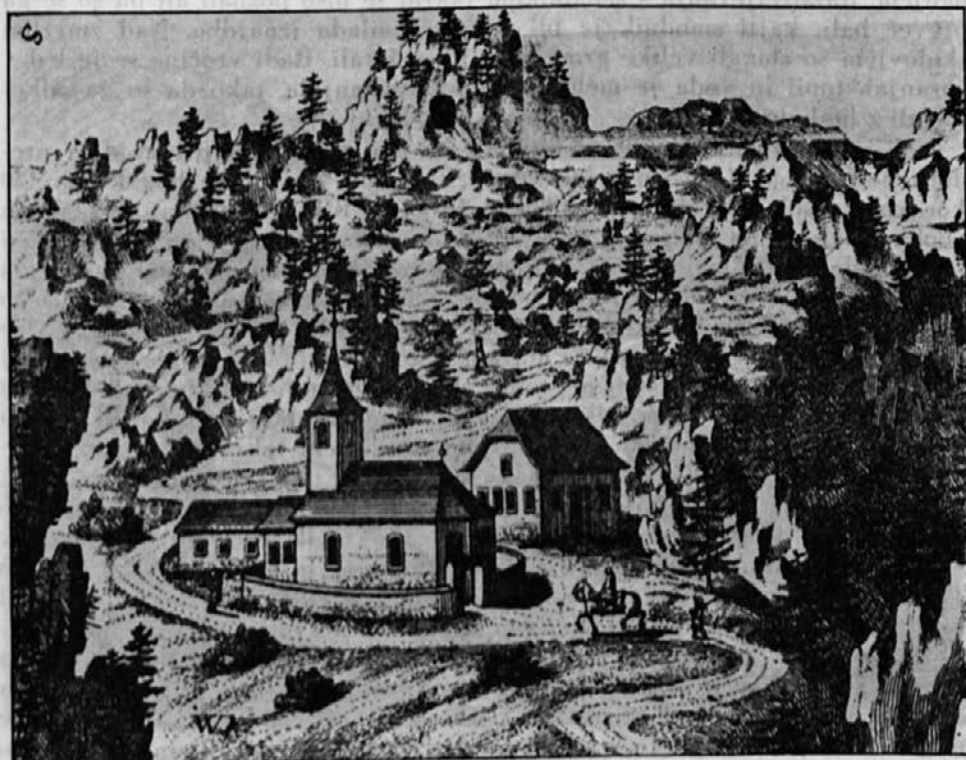
Pod mirni, z zvezdami posuti baldahin
se spenjal je prosojen pajčolan,
čez temne bore v tajnostno ravan
so pluli lahni zvoki vijolin.

Zasanjal sem v večer... Veter šumel
skrivnostno pesem je v vrhéh dreves,
a ko v prostorja tajna bisernih nebes
je v trudnem molakordu izzvenel —

nad mano, ko da bi utrgale nevidne jo roké,
v jesensko noč se zvezda je utrnila
in moja misel z vrtov sanj se je povrnila
in temne slutnje so vznemirile sree...

Večkrat sem si že stavil vprašanje: kakšna bi bila naša država, kakšni bi bili predvsem mi sami, če bi se razprostirala ob jadranski obali velika ravnina? Če bi bile stene Krasa, Velebita in Dinarskega gorovja, stene Orjena, Lovčena in bosanskih planin pomaknjene bolj v notranjost, tja za Savo, tako da bi Sava sama in z njo Kulpa, Una, Vrbas, Bosna, Drina tekle v Jadransko morje? Ne tako divje kakor Neretva, ki si je znala, mlada in neugnana, utreti pot do morja, ne, lepo počasi in dostojanstveno, kakor Seine, Loire ali Garonne, kakor Wisla, kakor Laba, kakor Pad —

Utopija! Sanje! Mrke, divje gorske pregrade so nas za dolga stoletja ločile od sončnih jadranskih obrežij, celina je dala večini našega ljudstva

Ljubeljski predor po Valvazorju.

svoj pečat. Od Ljubljane je do morja v zračni črti nekaj čez 70 km in po enako dolgi cesti bi avtomobil premagal to razdaljo v dobri uri — a glej, kolika različnost je vendar med Ljubljano in Sušakom! Še bliže morju leži marsikak kraj v Liki, v Bosni in Hercegovini, ponekod komaj 5 do 10 km, in vendar biva tod mnogo ljudi, ki morja še niso videli; gorovje jim zastira pogled na sinjo gladino.

Gorovja silno ovirajo promet. Ceste, železnice, prekopi in druge prometne poti, ki potekajo v nižinskem svetu lepo naravnost, da je veselite slediti jim na zemljevidu, so, rekel bi, kar v zadregi, ko zadenejo ob gorski sklop ali ob dolgo gorsko steno. Tekajo sem in tja in si iščejo prehoda.

Včasih se jim z velikim trdom tudi posreči, da oviro premagajo in da lezejo na drugi strani s še večjo opreznostjo nizdol, premnogokrat se pa kar ustavijo in ne morejo nikamor več, ker je svet pač »zaplankan«.

A človek si je znal pomagati. Gorovij sicer ni mogel odkopati in sveta tudi ne zravhati, toda našel je pravo besedo: skozi! In kopal je in vrtal in vrtal, dokler gore ni prevrtal. Nastali so predori.

Slovenska zemlja se lahko ponaša z enim izmed prvih gorskih predorov v Evropi. Bil je to Ljubeljski predor, ki so ga zgradili l. 1575. v višini 1370 m. ko so na stroške kranjskih in koroških deželnih stanov obnovili propadajočo ljubeljsko cesto. Obnova ceste je trajala dvajset let. Delali so namreč samo v zimskem času, to pa deloma iz varčnosti, ker so pozimi delavci cenejši, deloma pa zaradi načina dela. Ljubeljski knapi* in italijanski zidarji, ki so jih pri delu podpirali kmetje-tlačani, so namreč drobili kamenje z — ognjem. Razstreljevanja s smodnikom takrat še niso poznali ali pa so se ga preveč bali, kajti smodnik je bil tedaj še mlada iznajdba. Nad zmrzlim skalovjem so zlagali velike grmade in jih sežigali. Radi vročine se je led v špranjah topil in voda je mehki apnenec razganjala, tako da so ga odkopavali z lahkoto.

Ni nobenega dvoma, da so ravnali na isti način tudi pri gradnji predora pod vrhom. O njem pripoveduje Valvasor, da je bil dolg kakih 150 korakov, visok 12 čevljev in širok 9 čevljev. Bil je deloma obzidan in obokan, deloma pa podprt s tramovjem liki rudniški rov. Vendar so morali lesene dele kmalu nadomestiti s kamenitim zidovjem, ker so voda in plazovi rušili predor in cesto. Predor je obstajal vse do l. 1728., ko so ljubeljsko cesto razširili. Tvorila naj bi bila del glavne ceste Dunaj—Trst, ki jo je gradil cesar Karel VI., da zveže notranjščino svoje države z morjem. Tedaj je bil predor že v zelo slabem stanju. Da se izognejo velikim stroškom za popravo, so vrh nad njim odkopali in tako dali Ljubelju obliko, ki jo ima še danes. Tudi piramidi na vrhu sta bili postavljeni takrat.

Ljubeljski predor je dobil naslednike na naših tleh šele v novejšem času, ko je železnica izpodrinila ceste. Že ko so gradili »južno železnico«, so morali na več krajih prevrtati gorske hrbte, kakršnih se srednjeveški človek s svojimi skromnimi tehničnimi sredstvi nikdar ne bi bil lotil. Od Št. Ilja do Trsta je deset večjih predorov, ki so seveda vsi trdnjeji in mogočnejši od bivšega ljubeljskega, in tudi širši, ker je železnica dvotirna. Progi Maribor—Celje in Celje—Ljubljana, po katerih je stekel prvi vlak l. 1846. oziroma l. 1849., sta bili inženjerju Ghegi, velikemu graditelju južne železnice, dobra šola za poznejšo zgradbo gorske železnice čez Semmering. Najtežje je namreč bilo zgraditi progo v savski soteski med Zidanim mostom in Zalogom, vendar so obšli ostre savske ovinke s krivinami, kakršnih Evropa dotedaj še ni poznala. Na ta način so se izognili večjemu številu predorov in tako sta med Celjem in Ljubljano le dva krajša predora, prvi med Hrastnikom in Trbovljami, drugi pod gradom Poganekom pri Litiji.

Na naši drugi najvažnejši progi, gorenjski železnici — dograjena in otvorjena je bila l. 1870., sta tudi le dva majhna predora, namreč predor pri Globokem blizu Radovljice in oni pri Mostah med Žirovnico in Javornikom. Zato pa ima Gorenjsko največja predora Jugoslavije v Karavankah oziroma v Bohinjskih gorah, Karavanški in Bohinjski predor.

Novodoben vrtalni stroj opravi delo, ki ga je srednjeveški knap komaj zmagal v enem letu, v enem samem dnevu. Kljub temu pa je bilo nepri-

* Pri Sv. Ani na Ljubelju je bil rudnik za živo srebro.

merno težje vrtati več km dolge rove v dno velikih gorovij, kot pa one kratke prve železniške predore na naših tleh, pri katerih so bili inženjerji in delavci ves čas blizu zemeljske površine. V dolgoletnem, težkem delu je bilo treba riti v goro, razstreljevati kamenje, pa prodirati z ročnimi vrtali in z vrtalnimi stroji. Gora se uda le nerada, iztrgati ji moraš s silo meter za metrom, plast za plastjo. Sicer so pri gradbi Karavanškega in Bohinjskega predora mogli izkoriščati skušnje, ki so si jih pridobili drugod po Alpah, zlasti pri gradnji Mont Ceniškega, Št. Gotthardskega in Simplonskega predora. Toda kakor so gorovja različna po obliki in geološki sestavi, tako so različni tudi predori. Zato je bilo treba računati že v naprej z nepredvidnimi težkočami, ki so se potem tudi res pojavile.

Severni vhod v Bohinjski predor pri Bohinjski Bistrici. Narisal M. Živič, sedmošolec v Ljubljani.

Že Karavanški predor Področčica—Hrušica, ki so ga začeli vrtati koncem l. 1900., a dovršili l. 1905., je imel posebnosti, ki jih pri drugih predorih niso poznali. Izprva je šlo vse dobro. Vrtali so na koroški strani z električnimi vrtalnimi stroji, na kranjski pa s pnevmatičnimi ter so prodirali za 5—6 m v 24 urah; enkrat so napravili celo 9,3 m predora v enem dnevu. Kamenje je bilo prav različno; tostran so naleteli na dolomite, skrilavce in apnenice iz triadne dobe, onstran pa na karbonske sloje. Toda pritisk gorskih plasti je graditeljem kmalu delal velike preglavice; takega niso opazili niti pri velikih švicarskih predorih ne. Kakor je bilo kamenje samo po sebi večinoma trdno ali celo trdo, je gorska gmota nad predorom vendar ves čas uveljavljala svojo težnost. Pritiskala je z vseh strani in skušala zamašiti

rano, ki jo je človek prizadeval gori. Dogajalo se je, da je pritisk »mečkal do 60 cm debele hlode v pravicato slamo in jih lomil kakor vžigalice! Še huje je seveda bilo tam, kjer je kamenje bilo krhko in se je bilo zato bati prodora. Zapleteno konstrukcijo lesenih podpornikov, ki so jih ojačevali močni povprečni tramovi, so morali na takih mestih postavljati s podvojeno skrbnostjo.

Pa vse bi bilo še dobro, da ni bilo strupenih plinov, ki so nastajali v notranjščini. Pravijo, da je še sedaj v predoru neznosno, ko se izpreminja vreme, ko torej ni zračnega toka, ki bi strujil skozi predor z ene ali z druge strani. Plini so 21. novembra 1904 povzročili strašno eksplozijo, ki je vzela življenje štirinajstim delavcem. Z napisa na preprostem, a lepem nagrobnem spomeniku na Jesenicah izvemo, da je med njimi bilo dvanajst Slovencev. Vseh neposrednih žrtev predora je bilo nad 30, mnogo jih pa je umrlo za boleznimi, dobljenimi pri delu. Da je pri velikem številu delavcev, ki so se zbrali z vseh vetrov na Jesenicah in v okolici, večkrat prišlo do prepirov in pobojev, je bilo žalostno poglavje zase. V januarju l. 1905., ko se je delo bližalo svojemu koncu, je poročal »Slovenec«, da se je zgodilo na Jesenicah in v okolici v zadnjih treh letih, kar so vrtali predor, nesreč s smrtnim izidom 52, medtem ko se jih je v vsem 18. stoletju le 23.

Karavanški predor je dolg 7976 m. Proga je v njem dvotirna, tako da ob popravilih lahko uporabljajo drugi tir.

Tudi Bohinjski predor, ki veže Bohinjsko Bistrico s Podbrdom, je imel svoje muhe. Za železnico z Jesenic v Trst so prvotno imeli dva načrta: prvi, ki so ga zagovarjali tudi slovenski poslanci v avstrijskem državnem zboru, je predvideval progo od Jesenic preko Kranja do Škofje Loke in odtod skozi večji predor proti Idriji na Sočo, medtem ko je drugi, sedaj izpeljani, odgovarjal željam nemških veleposesnikov. Ti so torej prodrli s svojim vplivom. 29. septembra 1900 so pričeli z delom pri Bohinjskem predoru. Izprva je delo napredovalo počasi, ker so vrtali le z ročnimi vrtali, tako da je bilo mnogo, če so izvrtali na dan 1-20 m predora. Ko pa je delo prevzel od države privatni podjetnik Cecconi, ki je moral vrtanje nadaljevati z električnimi stroji, je šlo hitreje; sedaj so odpirali vsak dan 5-7 m novega rova. L. 1902. so pričeli s kopanjem 7 m višjega rova nad prvim, nato pa sproti oba združevali in obokali.

Na bohinjski strani so imeli takoj iz začetka velike težave s kopanjem v mehki terciarni lapor, ki je segal do km 1-6. Koj pri vходу se je zemlja tako udirala, da so morali goro podpreti z ogromnim zidovjem 6000 m³ vsebine, sicer ne bi bili mogli zgraditi portala. V notranjosti so si potem sledili skladi apnenca. Tu so pa nastale resne težave, kajti pojavil se je najhujši sovražnik minerjev (t. j. delavcev v rovu): voda! Curljala je iz propustnega kamenja skoraj povsod, mnogokrat pa so zadeli delavci ob mogočne studence. Na takih točkah je bilo delo zelo težavno, zlasti če je malo prej zunaj deževalo ali ko se je topil na gorah sneg. Hudo je bilo, da je bila voda vrhu tega zelo mrzla, imela je komaj 6,5-7,1° C! Delavci so pri obokanju takih mest zelo trpeli, pa tudi sicer je bila skala v vsem predoru zelo hladna, ker ji je mrzla voda nižala toploto. Radi apnenca se je torej tu dogajalo prav nasprotno od tega, kar bi sicer pričakovali. Drugod postaja namreč vedno topleje, čim globlje gremo v zemljo. Medtem ko so se v Št. Gotthardskem in v Simplonskem predoru delavci potili, so naši v Bohinjskem predoru zmrzovali.

Župnik J. Piber, ki je pred kratkim objavil spomine na gradnjo Bohinjskega predora, poroča o posebno nevarni žili studenca, ki se je pojavila pri

km 2,6 takole: »Voda je s takim pritiskom butala iz kamenite žile, da so minerji utekli iz predora, boječ se, da se je odprlo kako podzemeljsko jezero. Hvala Bogu, ta pritisk je prenehal po kakih štirih urah. Prvi, ki se je drznil pogledati to naravno silo, je bil domačin Anton Štros. Videl je, kako sta dva curka bruhala vsak iz nasprotne strani. Voda je prinesla s seboj fin pesek, svetel kakor diamant. Tega peska je naplavilo nad 50 m³... Največ ovire je delala voda. Pri vsakem večjem dežju je bila poplava v predoru od km 0 do 2,6 v višini celo 48 cm, do kolen.« Zato moramo tem bolj občudovati delavce, ki so kljub vsem težkočam vzdržali. O njih je napisal M. Klodič, sedanji ravnatelj direkcije drž. železnic v Ljubljani, ki je kot inženjer odlično sodeloval pri gradnji predora, sledeče besede: »Res, ponosni so lahko vrli delavci na delo svojih rok. Da bi le videli tega, kako stopi ravnodušno v mrzli, mogočni slap, da ga vodni curek vsega pokrije, ker treba je prijeti vodo z veliko leseno cevjo — ali pa onega, kako postavlja na mesto velik četverooglat kamen, ko mu dere voda čez glavo — in temperatura vode je 6,5°! Pa ker je bil delavnik kratek — samo po štiri ure — in ker so si po večkrat menjavali obleko v leseni zakurjeni bajti v predoru samem, so prebili možaki tudi te slabe čase.«

Rov so predrli 20. maja l. 1904. ob velikanskem navdušenju vseh udeleženi. Pokazalo se je, da je bilo delo izredno natančno, kajti »predor je bil le za 57 cm krajši od proračunane dolgoti, osi od severa in juga se ne strinjata samo za 5 cm, višine pa samo za 3 cm«! Prvi vlak je vozil skozi predor 1. marca 1905 in sicer je bila vožnja brezplačna, tako da je 1200 ljudi napolnilo 96 železniških vozov. Redni promet pa se je začel šele 1. novembra 1905. Bohinjski predor je zahteval neposredno pri delu le eno smrtno žrtev, pač pa je več delavcev umrlo v bolnišnici.

Medtem ko pada Karavanški predor s srede proti severu s 3⁰/₀₀ (3 m na 1000 m) in na jug s 6⁰/₀₀, znašajo odgovarjajoče številke pri Bohinjskem predoru 2,5⁰/₀₀ proti severu oziroma 10⁰/₀₀ proti jugu.

Na bohinjski progi je med Jesenicami in Bohinjsko Bistrico še 5 predorov. Od teh je najbolj znan Vintgarski predor (1179 m), ker nam na kratkem preseku dovoljuje pogled v eno največjih krasot naše zemlje, v sotesko Vintgar. Tehnično zanimivejši pa je predor pod gorskim usadom Plešastega vrha med Bohinjsko Belo in Sotesko; po selu Obrne ga imenujemo tudi Obrnski predor. V njem minerji niso rabili niti smodnika niti dinamita, ker so kopali v samem peščencu. Radi nevarnosti sesedanja peščenih mas in radi vode, ki sili na mnogih krajih v predor, so morali napraviti v njem trojni obok. Prvi je iz asfaltske opeke, drugi iz betona, tretji iz rezanega kamna. Zgradba je tako trdna, da so delavci ob gradnji govorili, da se pred sodnim dnevom ne bo podrla.

Napravimo še kratek izlet na Dolenjsko! Tudi dolenjska-belokranjska železnica ima vrsto predorov. Do Karlovca jih je kakih 11, vendar so večinoma kratki. Najdaljši je predor pri Semiču: meri 1976 m in je tako v Dravski banovini tretji po dolžini. Obenem je tudi naš najnovejši predor, kajti zgradili so ga tik pred svetovno vojno (belokranjsko železnico so otvorili v maju 1914!). Tudi tu so delali dva vzporedna rova drugega nad drugim, naposled so vmesno steno podrli in predor obokali. Vrtalni stroji so bili že tako moderni, da so v 20 minutah napravili luknjo, globoko nad 1 m.

Malokdo mi bo verjel, da ima predor, dasi kratek, tudi Slovenska krajina. To lepo deželico na severovzhodu slovenske zemlje si običajno predstavljamo kot nepretrgano ravnino, a pozabljamo pri tem na prijazno gričevje v

njenem severnem delu, na Goričko. Tu je na progi Murska Sobota—Hodoš predor med postajama Mačkovec in Gornji Petrovci.

V vsej Dravski banovini oziroma na progah, ki so podrejene direkciji državnih železnic v Ljubljani, je 41 predorov v dolžini 20,407 km. Ker merijo te proge 1147,5 km, je skoraj 1,8 % železnic v Sloveniji speljanih pod zemljo.

Tudi v drugih delih naše države je mnogo predorov. To se ob goratosti jugoslovanskega ozemlja razume samo po sebi. Pač nismo tako srečni, kakor n. pr. Danska, Holandska ali Rusija, ki imajo le malo ali nič predorov; nasprotno, število predorov je v naših drugih banovinah še večje kot v Dravski banovini. Pod zagrebško direkcijo državnih železnic je 57 predorov (15,6 km), pod belgrajsko sta 102 predora (32,2 km) največ pa jih je pod sarajevsko direkcijo, ki oskrbuje 201 predor (36,0 km). V teh številkah ni všteti 11 kratkih predorov privatnih železnic v Drinski in Zetski banovini.

Med vsemi predori na slovanskem jugu je brez dvoma najimenoitnejši predor Ivan na ozkotirni progi Sarajevo—Mostar. Bolj kot na kateremkoli mestu v Jugoslaviji se je gorovje tu izkazalo kot sovražno prometu iz no-

Predor Ivan med gradnjo.

tranjosti k morju oziroma od morja v notranjost. Strmina je bila na progi Raštelica—Ivan—Bradina—Konjic tako velika, da so morali tu napraviti zobno železnico s strmino 60‰ z obeh strani, kar je seveda bila velika ovira za brezhiben in moderen promet. Kajti zobna železnica zahteva posebne lokomotive, ki jih je treba pripeti vlaku pred nastopom vožnje, v našem slučaju torej pred podvigom na prelaz Ivan. Pozimi je tu bilo časih treba do šest lokomotiv, da so zvezle vlak z maloštevilnimi vozovi čez goro in skozi (stari) predor Ivan, ki je bil dolg 648 m. Poleg tega je ob strmi vožnji dim zelo oviral strojevodjo in kurjače, tako da so morali nositi maske proti plinu, še preden smo kaj vedeli o plinu kot morilnem orožju novodobnih armad.

Vse te nepravilnosti so napotile naše prometno ministrstvo, da se je odlo-

čilo za gradnjo novega predora. Zgradili so ga v pobočju Ivan planine 122 m nižje od prejšnjega predora, in sicer tako, da se dviga nova proga do predora le za 15‰ . Predor sam je dolg 3223 m. Začeli so ga graditi l. 1926., končali pa l. 1930. Zanimivo je, da so napravili tako široko ga, da bo skozenj lahko šla normalnotirna proga, čim bi se železnice sarajevske direkcije preuredile v normalnotirne (prim. člančič v letošnjem Mentorju, str. 70).

Mnogo predorov bo imela tudi jadranska železnica, ki je v kraku Belgrad—Kotor že dogotovljena na progi od Kragujevca do Kosovske Mitrovice. Na tem odseku je med Kragujevcem in Kraljevim predor Vučkovića, ki je dolg 2080 m. Še večji predor bo na drugem kraku jadranske železnice, ki bo vezal Belgrad preko Bosne s Splitom in ki se bo odcepil od glavne proge niže Resnika južno od Belgrada. Tu so pod razvodnico Topčiderske in Barajevske

reke pri Ripnju začeli že l. 1929. z delom na predoru »Bela reka«, ki bo dolg 3840 m.

Zanimivo je, da so v Jugoslaviji zgradili po svetovni vojni vsega skupaj 136 predorov v dolžini 39 km. Tako je sedaj v naši državi skupno 401 predor s 104,316 km dolžine brez omenjenih 11 malih predorov privatnih železnic.

Na vprašanje, koliko stane gradnja železniških predorov, naj odgovorim z dvema podatkom. Bohinjski predor je stal 20,5 milijonov avstrijskih kron, predor Ivan pa 49 milijonov Din. Seveda pa je pri primerjanju treba upoštevati razlike v časih gradnje, razlike v položaju in sestavi gorovja itd. — saj ima vsak predor, kakor smo videli, svoje težave.

V primerjavo naj navedem še največje predore na svetu, in sicer samo one, ki so dolgi nad 10 km: Simplonski predor v Švici je dolg 19,8 km, Apeninski predor med Bologno in Firenco 18,5, Št. Gotthardski v Švici 15,0 (praznovali so letos 50 letnico njegovega obstoja!), Lötschberški v Švici 14,6, predor v Kaskadskem gorovju v severoameriški državi Washington 13,0, Mt. Ceniški predor med Francijo in Italijo 12,2, Arlberški v Avstriji 10,2 km. Največji predor sveta pa bodo sedaj baje gradili pod Andi v Južni Ameriki. Vezal bo Argentino z državo Chile in bo dolg 40 km! Dokončati ga mislijo tekom petih let, stal pa bo malenkost okoli 6 milijard Din. Ker se pa Južni Američani — kakor sploh vsi Romani — kaj radi bahajo, tega projekta za sedaj ne moremo oceniti drugače kot z romansko pripombo: Chi vivrà, vedrà. Kdor bo živel, bo doživel tudi to osmo čudo sveta.

Uporabljal sem v glavnem sledečo literaturo: Livški, Iz Kranjske na Goriško — pod zemljo. DiS XVII. 1904; M. Klodič, Nova železnica s Koroškega... v Trst, Ljubljana, brez letnice; P. v. Radics, Die Unterkrainger Bahnen, Wien 1893; Fr. Ogrin, O gradnji in pomenu belokranjske železnice, Kol. Dr. sv. Moh. 1915; Jugoslavija na tehničkom polju 1919—1929, izdalo Udruženje jugosl. inženjera i arhitekta; J. Piber, Nekaj spominov na zgradbo bohinj. predora, »Slovenec« 29. januarja do 31. januarja 1932.

Mojmir Gorjanski / Rdeči cvetovi.

Spomladi je cvet oleandrov dehtel,
spomladi na oknu je nagelj žarel;
njegovi cvetovi kot kaplje krvi
tonili so v zarje pomladnih noči.

Zdaj cvet se osul je... Pomladi ni več. —
Na oknu posušil se nagelj rdeč...
Le burje pod nehom oblake pode
in pesem pojó, ki me zebe v srce.

St. Petelin / Marširala legija koroška ...

Nekaj spominov iz leta 1919.

3. Prvi komis.

Zapisali so nas, kakor je bilo treba, in že smo bili na dvorišču v vrsti za enkrat še kar v civilu. Sortirali so nas; bivše vojake so uvrstili v posebno četo, druge pa k rekrutom. Na desno, na levo, v četverostope se je razlegalo po prostranem dvorišču Belgijske vojašnice in mi smo se vrteli in obračali, da smo se potili, čeprav je bil mesec januar.

Dobili smo uniformo in bridko orožje. To je bil imeniten trenotek! A vsaka bluza je bila tako silno široka; ko si jo oblekel, je kar opletala na tebi. Nekoliko bolje je bilo, ko si si opasal bajonet. Vsake hlače so bile predolge in komisni čevlji velikanski, pravi čolni, in kar vihali so se spredaj. To smo pomerjali in premenjavali, preden smo se uredili! Nismo imeli pač prave vojaške mere in uniforma ni bila krojena za nas. Najbolj mi je bila všeč puška, ki sem jo »fasal«, in z veseljem sem jo ogledoval. Poseben nalog je tudi bil, da mora vsakdo zvesto čuvati svoje orožje in paziti, da je vedno snažno in očiščeno. Kako je treba z orožjem ravnati in sploh kako se ima obnašati vojak, so nas vestno in radevolje poučevali naši »mentorji«-poveljniki vodov. Seveda smo jim bili za pouk in naklonjenost res hvaležni. Kakšna izpremema! Pred nekaj dnevi sem bil še dijak s knjigami v rokah, sedaj naenkrat vojak. Pa kaj bi: inter arma silent Musae.

Čez nekaj dni me poišče Tone in pravi: »Zdelo se mi je, da ne bomo vsi naenkrat šli na Koroško. Sicer tudi, kaj naj mi, ki smo že kolikor toliko vajeni orožja, delamo tu v Ljubljani in tratimo čas? Jutri zjutraj bomo odrinili, menda proti Dravogradu. Vas bodo pa še naprej »muštrali« in vežbali, boš videl.« Pristrčno sva se poslovila in želela drug drugemu srečo in veselo svidenje.

Še drugi so se poslavljali, nekaterih je celo kar zmanjkalo. Služba v legiji je bila prostovoljna. Prijavil si se, če si se hotel, odšel pa tudi. Lahko trdim, da od teh, ki so se poslovili oziroma izginili, ni bilo nikogar, da bi to storil sam od sebe, da bi se bil, recimo, naveličal ali ustrašil vojaške službe. Bila je vis maior. Prišla je skrbna mamica, gledala po dvorišču za junaškim sinom in odšla v pisarno, kjer so ga morali izbrisati. Prišel je oče, ki ima oblast nad sinom vsaj do polnoletnosti. Ni preostalo drugega nego: sinko hajdi domov! Žalostni in potrti so odhajali.

Prismeje se hudomušni osmošolec Andrejc, ki se je spomnil slovesa na kranjski postaji: »Poglej jih no, kako zmagovito se vračajo domov! Tistega pa že ne, da bi jo potegnil domov; še takrat bi šel težko, če bi me spodili. Kar se tiče šole, sploh ni vredno govoriti. Ni

vrag, da bi ne zbil osme šole skupaj in še mature povrhu, če se bom vrnil; če ne, je itak vseeno, ali padem z maturo ali brez nje!»

»Andrejc, po pravici ti povem,« mu odvrnem, »jaz tudi ne grem meni nič tebi nič domov, sram bi me bilo.«

Sklenila sva, da domov niti pisala ne bova, dokler bomo v Ljubljani, da bi ne zvedeli, kje sva, in da bi se ne spomnili in naju prišli iskat. Postala sva si dobra tovariša in prijatelja in skupno sva legionirala do konca.

Z menažo smo bili zadovoljni, tudi Andrejc, ki je modroval: »Bled in bel sem, kakor če bi repo prerezal. Saj ni čudno. Med vojno smo v dijaški kuhinji otepali, saj veš, samo repo in zelje in spet zelje pa repo, a zmeraj premalo. Zaleglo ni tudi nič. Te vrste jedi se menda pobešajo po rebrih in v želodec sploh ne pridejo. Kruha dostikrat kar štirinajst dni nisem niti videl. Menaža je tukaj kakor se »šika« junakom, še popravil se bom. Tudi ruma nam dajo včasih, gotovo zato, da bomo še bolj junaški. Povrhu pa dobiš še vsakih deset dni 50 K za priboljšek, da še v kantini kaj kupiš, če potrebuješ ali pa tudi ne.«

Orožje smo nosili, čeprav preizkušnje v uporabi še nismo prestali. Za straže smo bili vendar menda že dobri. Počitek? Kot študent sem precej prespal, včasih še v šoli kaj, a tu je bilo drugače. Ponoči je bilo treba vstati in iti na stražo tudi dvakrat po dve uri. Človek, ki nima dosti pojma o vojaških stvareh, kot na primer mi takrat, ne bo polagal posebne važnosti na straže pred vojašnico, a vendar so zelo potrebne. Tudi jaz sem tako straženje omalovaževal, toda prepričal sem se, da sem se motil!...

Čudno se mi je zdelo, da naši poveljniki čet in vodov niso imeli nobenih zunanjih znakov svojega dostojanstva, kar nam je pa vsem ugajalo. Sploh je vse poveljnike in legijonarje vezala demokratičnost in prijateljstvo. Vsakdo je tudi rad storil, kar mu je bilo ukazano. Če je imel kdo kak predlog, ki je bil količkaj izvedljiv, je bil včasih še prehitro sprejet in izvršen.

Kazina! Na tako lepem kraju v beli Ljubljani je, a tako malo je v skladu z našimi težnjami in zahtevami. Zašumelo je nekoč med nami: »V Kazini se zbirajo Nemci in nemčurji vsak večer; tam delajo naklepe, kako bi pomagali nemškim Korošcem, Ogleduhi so in ova-duhi! Na vsak način jim je treba podkuriti in takoj!« Hitro je bilo vse domenjeno in vsakdo je že v Ljubljani hotel biti junak in že tu izganjati Nemce in nemčurje. Zdelo se nam je, da je to naša narodna dolžnost.

Še tisti večer je legija naskočila Kazino. Kar trlo se nas je v kavarni. Zdonela je slovenska pesem. »Dol z Nemci in nemčurji, proč z ogleduhi!« je odmevalo po kavarni in kot bi trenil, je bila prazna! Nemci so jo kar pocedili, Hudega boja torej ni bilo, ker je

sovražnik pobegnil. Obležalo je le nekaj raztrganih nemških časopisov. Zmago smo zalili s črno kavo in odšli.

Naslednjega dne zjutraj ob osmih, ko je bila četa vsa v vrsti, se pojavi pred njo sam poveljnik legije. Vsi nemirneži, ki so se udeležili naskoka na kazino, naj bi stopili tri korake naprej. Tisti, ki so se čutili krive, so to storili. Jaz sem pomislil za hip, kaj naj napravim. Odločil sem se, da ne bom stopil naprej, nisem se čutil krivega. Storil sem le to, da sem šel z njimi in nekoliko pomagal peti. Tudi Andrej je ostal v vrsti.

Pozneje smo zvedeli, da bodo odšli junaški naskakovalci karvarne takoj na Koroško. Razveselili so se tega sporočila. Ko bi bil vedel, zakaj je bil oni ukaz, bi se bil tudi jaz javil, da sem bil v Kazini. Vsi skupaj smo namreč že želeli iz Ljubljane. Oni so res odšli. Midva z Andrejem, ki sva se potuhnila, sva molčala z drugimi, ki so storili prav tako, in sva ostala v Ljubljani.

Že pred dogodkom v Kazini nas je zapustil tudi gospod profesor Šimen. Ni odšel na Koroško, temveč nazaj v šolo; po želji šolskega sveta, kakor smo zvedeli.

Dokaj tovarišev, ki so prišli z nami v kasarno, nas je že zapustilo. Nekaj jih je takoj odšlo na Koroško, drugi pozneje, precej jih je pa moralo domov. Kar nas je ostalo, smo čakali v Ljubljani in eksercirali, ne vedoč, kam nas bodo poslali. Oglašali so se pa vedno še novi lègijonarji.

(Dalje.)

Esén / Sestra Tea.

Iz ene matere sva
dve cvetlici,
ki sta vzrastli iz zemlje
za angele in nebesa.
Iz ene cerkve sva,
iz svete katoliške,
z mučeniškimi palmami okrašene,
v nebesih doma.

Sestra, davno, davno že
sva se igrala kot otroka
na kraškem vrtu

ob mami —
Ah, star lavor še vedno šumljá,
a mrtva, mrtva je najina mamica...
In ko tiho prihajaš k meni
s kruhom v roki,
se mi zdi, da prihaja mama,
ko je moja duša sama, sama.
Sestra moja Tea,
se spominjaš na blazine kanapeja,
povsod so ležale raztresene igrače,
na nje se je sklanjala božična veja.

Sestra moja Tea,
kot otrok sem maševal
na domačem oltarčku,
mašnika se igral
in ti si mi stregla,
molila, molila — — —
Zelena lavorova veja
pred Jezusom z belim cvetom
se je nad nama srebrila — — —

Fr. Grafenauer / Iz zemlje kraljeviča Marka.

III. »V šoto — h kraljeviču Marku!«

Bilo je 8. oktobra 1920. Lahke, tenke megle so se dvigale nad slovenskim Rožem in slovensko Podjuno. Vrhovi Karavank so bili že zaviti v zimsko odejo. Očak Dobrač z belo kučmo na glavi je gledal tam izza Beljaka na Slovensko Koroško. Vasi so bile bolj tihe in prazne nego kdaj poprej, kakor da so vsi vaščani pomrli. Družine so se za zaprtimi vrati pri domačih ognjiščih s skrbjo pomenkovale, kaj jim bo prinesel 10. oktober — plebiscitni dan. Od časa do časa je zadrdral avto skozi vas. V njem so se vozili člani plebiscitne komisije iz Celovca: Francozi, Angleži in Lahi. Nihče jih ni pozdravljaj, nihče ne sprejemal. Slovenci jim niso zaupali več, niti niso verovali v njihovo nepristranost. Odprli so demarkacijsko črto, začasno mejo med Jugoslavijo in Avstrijo, in s tem Nemcem dovoliti prost prehod iz Avstrije k nam. Omogočili so oholim in samozavestnim, krutim in brezobzirnim Nemcem, da izpeljejo svoj dobro zamišljen načrt v našem koroškem glasovalnem ozemlju, da razpredejo zopet svoje nemške mreže preko slovenskega ozemlja tja do Karavank, da pripravijo ponovno ječo našim Slovincem na Koroškem. S takim postopanjem mednarodne glasovalne komisije smo bili potisnjeni na celi črti glasovalnega ozemlja v obrambo od Marije na Zili pod Beljakom preko Vrbe, Vetrinja, Velikoveca pa vse tja do Labuda. Kaj bodo Avstrijci pri glasovalni komisiji v Celovcu zahtevali, kaj dosegli, nam je vedela celo graščinska kuharica v Rožeku za celih 14 dni v naprej povedati. Kar so Avstrijci zahtevali, to so tudi dosegli. Mi smo molčali, kimali, bali se, toda tolažili smo se, češ, malenkostne so vse te stvari! Navzlic vsem tem uspehom Avstrijcev, bomo vendarle mi zmagali!

Volilne imenike so sestavljali v Celovcu in Beljaku za naš Rožek, za naše Borovlje, Velikovec in Pliberk. Člani volilnega poverjenišтва, sestavljenega iz Francozov, Lahov in Angležev, so sami vrekla mirali v te imenike celo glasovalce, ki na Koroškem nikoli niso živeli, da, o Koroški niti nikoli nič slišali niso. »In ta mednarodna glasovalna komisija je vodila nepristransko plebiscitna dela in jih s a m o nadzorovala.« (!) Vedeli smo, da bodo odločevali pri ljudskem glasovanju uradniki, železničarji in delavci iz Podroščice, Borovelj, Vetrinja — vsi doseljenci — toda mi smo bili še zmeraj prepričani, da bomo zmagali! Dolgo smo že vedeli, da bo Avstrija razpadla; pripravljali smo se na ta zgodovinski dogodek. Wilson je razglasil svoja načela o samoopredelitvi narodov. Trdno smo bili prepričani, da bo pravica na podlagi Wilsonovih točk zmagala. Drugače si sploh razvoja dogodkov nismo mogli misliti!

Avstrija je razpadla. Lahi so bili na Vrhnikih, v Mariboru še Nemci, na Koroškem zopet Nemci! Pravica je zmagovala! Vse tja do Št. Vida na Koroškem in tja do Soče mora biti naše, je šlo od ust do ust. O, kako naivni

Gospa Sveta, naše narodno svetišče, katerega ne smemo nikdar pozabiti.

smo bili! Nihče se v teh časih ni spomnil preroških besed velikega Kreka: »Želi bomo samo to, kar si bomo z zavihanimi rokami sami priborili in pridelali.«

Zagoreli so kresovi po Karavankah. Na tisoče jih je bilo od Kamnatega vrha tja do Pece in od Dobrača tja do Svinške planine. Ti ognji so bili bojni klic Nemcev: »Sovražnik je na Koroškem, Slovenci so na Koroškem. Koroško nam hočejo vzeti! Ven z njimi! Preko Ljubelja, preko Jezerskega z njimi!«

Mednarodni krogi so nas tolažili: »Saj ste vi že itak mnogo dobili! — Bosno, Vojvodino, Dalmacijo, Hrvaško in Slavonijo, Kranjsko in Spodnji Štajer! Kaj vam bo ta košček Koroške?« Tako je govoril Anglež v Rožeku, ki je bil navajen jemati in dajati po svoje. Ali ti uradni možje niso vedeli, kaj je nam Slovencem Gospa Sveta, Celovec, Podjuna, Rož, Zila? O, da smo mi študenti imeli besedo! Da nas je kdo vprašal, govorili bi mi morda drugače, pravim morda! Toda stali smo za zadnjimi klopmi, poslušali, jezili se, majali z glavami — kimali pa nismo!

10. oktober 1920 — plebiscitni dan. Za Avstrijo je glasovalo 22.025, za nas 15.278. Zmagali smo!? Ljubljana, Maribor sta bila v črnih zastavah — »Koroške ne bomo pozabili nikdar«, so prisegali Ljubljana, Maribor, cela Slovenija! O, kako hitro smo pozabili na te naše obljube!

Naše meje so danes na Karavankah, na Triglavu, Črni prsti, pri Rakeku in Cerknici — pravica je zmagala! Slovenci smo osvobojeni, 1.000.000 nas je v Jugoslaviji, toda brez srea, brez udov, brez Koroške brez Primorja! — Pravica je zmagala!

Tedaj sem se odločil: »V šolo h kraljeviču Marku!...«

IV. Od Ljubljane do Belgrada.

Vlak je drdral in sopihal ob Savi po hrvatski in slavonski ravnini. Noč je bila zunaj in v naših srcih. Bela Ljubljana, ki se je polnila z begunci iz Koroške in Primorske, je bila daleč za nami. Za nami je bil lepi Zagreb, za nami Sisek, ob sotočju Save in Kolpe. Že v rimskih časih je bil pomembno mesto. Oktavian, pozneje rimski cesar Avgust, ga je zavzel leta 35. pred Kr. Na praznik sv. Ahaca, 22. junija 1593 je bila premagana pod mestom 18.000 mož broječa turška vojska od hrvatskega bana in generala Andreja Turjaškega. Poveljeval ji je Hasan paša Pridojević. Samo 2500 Turkov se je rešilo iz bitke. Tudi turški poveljnik Hasan paša sam je utonil v valovih Save. Iz njegovega plašča so napravili mašno obleko, ki se na obletnico bitke še danes uporablja v ljubljanski stolnici. Že je za nami Slavonski Brod, kjer se odcepi ozkotirna proga v Sarajevo, Mostar, Dubrovnik in Boko Kotorsko. Za nami so tudi Vinkovci, največje železniško križišče v naši državi. Mesto se omenja že v rimskih časih z imenom Cibalae. Za nami je tudi že Sremska Mitrovica, rimski Sirmium. Je to bogato mesto, središče plodnega Srema. Blizu mesta je največja kaznilnica v naši državi, moderno urejena. Ob prvem svitu smo v Zemunu, ki je bil 200 let avstrijska obmejna postaja na turško-avstrijski, od 1815 srbsko-avstrijski meji. Pred 12 leti je bil železniška postaja za Belgrad. Tedaj so še štrleli ostanki velikega, dolgega železniškega mostu čez Savo iz tihih savskih voda. Bil je porušen v začetku svetovne vojne. Novi še ni bil postavljen. Med Zemunom in Belgradom so obratovale potniške ladje in prevažale vsake četrt ure številne potnike iz Zemuna po Donavi in Savi v Belgrad in iz Belgrada. Velemesten, živ je bil promet.

Ob sotočju Save in Donave so kazali kraj, kjer je padla prva žrtev

svetovne vojne. Povsod po Belgradu so se še videle posledice vojne vihre, ki je posebno v jeseni leta 1915 divjala v mestu in njegovi okolici. Pristanišče na Donavi in Savi je bilo samo začasno popravljeno in urejeno. Velike kamenite stopnice, ki vodijo iz pristanišča in dolnjega dela mesta v gornji, so še komaj porabne. Nekdaj močno in debelo zidovje belgrajske trdnjave, je bilo kup razvalin. Na Kalimegdanu, danes vele mestno urejenem parku, so bili še strelski jarki. V Dušanovi ulici ob Donavi ni bilo nobene cele in nepoškodovane hiše. Tu so namreč Nemci in Avstrijci v oktobru 1915, v začetku svoje ofenzive, ki je končala z zasedbo Srbije, vdrli v mesto po začasnih mostovih, zgrajenih v teku ene noči med hudim topničarskim ognjem. Poveljeval je tem četam nemški general Mackensen. Stari dvor, ki je bil med svetovno vojno konjušnica nemške konjenice, so popravljali, novi še gradili. Za začasni dvor je služila lepa pritlična palača na Terazijah. Ministrstva so bila po zasebnih hišah. Razsvetljava je bila sicer električna, toda slaba, slaba. Ceste, ki so bile tlakovane vse razen ene z okroglim kamenjem (turška kaldrma), so bile še vse od granat razrite in razkopane, tako da se je človek zvečer posebno ob deževju komaj upal na cesto. Samo glavna cesta, ki vodi od mestnega parka Kalimegdana tja do cerkvice, posvečene srbskemu posvetitelju sv. Savi, na Vračaru, je bila tlakovana z lepimi lesenimi kockami, ki so le s težavo prenašale ogromen tovorni promet glavnega mesta. Samo hiše okrog dvonadstropne rumeno-rdeče prepleškane stare univerze, nasproti glavnjače (mestnih zaporov) ter od parka tja do štirinadstropnega hotela Moskve na Terazijah so bile moderne, enonadstropne. Vmes so bile še tudi turške enonadstropne hiše z nizkimi strehami in zamreženimi značilnimi okni. Središče Belgrada je bil hotel Moskva na Terazijah, kar pomeni v turškem jeziku tehtnica.

Od hotela Moskve mimo starega in novega Dvora tja do hotela Slavije pod cerkvico sv. Save je ob glavni, z lesenimi kockami tlakovani cesti segal patriarhalni del mesta. V tem delu so bile precej trdno zgrajene hiše z večjimi ali manjšimi vrtovi. Slednjič naj omenim še Dorčol, nekako med hotelom Slavijo in cerkvijo sv. Save. Tu so imeli delavci, nosači in cigani svoje domove. Bile so to pritlične, zelo dolge hiše s številnimi enosobnimi stanovanji, zgrajene iz nabite zemlje ali celo lesa, ki je bil ometan z ometom. Te delavske hiše se niso mogle videti z ulice, ker so bile zakrite za visokim zidovjem iz nepečene oneke ali ograjami iz desk. Predvojni Belgrad je imel 213 ulic. Gledališče blizu univerze je bilo podrto, kajti okrog njega so se odigrali najžalostnejši prizori ob zavzetju Belgrada 1915. Tu so študenti morali podati dokaz svojega domoljubja pred Avstrijci in Nemci. Še 1920 je imel Belgrad samo dva velika spomenika, in sicer pred gledališčem spomenik kneza Mihajla, ki je vladal Srbiji v letih od 1860 do 1869, in spomenik Dositeja Obradovića ob vhodu na Kalimegdan. Vzdolž promenadnih stez na Kalimegdanu je bilo postavljenih več manjših spomenikov v čast osebam iz novejšje srbske zgodovine in književnosti.

Lega Belgrada je slikovita. Razproštrata se na zadnji terasi Rodopskega gorstva, zavarovani nekdaš z močno trdnjavo nad stočjem Donave in Save. Belgrad je bil in je ključ Balkana. Njegova zgodovina sega v čase Ilirov in Keltov. Pod svojim zidovjem je videl Hune, Gote, Gepide, Langobarde, Obre in Ogře, Turke, Nemce, skratke vse narode Evrope. V belgrajski trdnjavi je bil umorjen zadnji celjski grof Ulrik, »v četrtek, na dan pred praznikom svetega Martina« leta 1456.

Belgrad je štel l. 1876. 25.128 prebivalcev, l. 1905. že 80.747, l. 1921. pa 111.740 duš. Danes šteje 230.000 stanovalcev. Stari prebivalci Belgrada so se

po svetovni vojni porazgubili med prišleci. Posebljenost predvojne Srbije, Belgrad, je postal mednarodno mesto z velikimi in lepimi palačami, z asfaltiranimi cestami in velemestnim razkošnim življenjem. Patriarhalni Belgrad se je moral umakniti in predati modernemu velemestu, modernemu življenju. Tudi moderni Belgrad ima malo število cerkva in samo saborno (stolno) pravoslavno cerkev krasi dokaj visok zvonik. Mi pa pogrešamo zvonike in zvonove in ne morejo jih nadomestiti številne gostilne, kavarne, hoteli

Cerkev Gračanica.

in kabareji. V Belgradu zidajo sedaj moderno pravoslavno cerkev na starem pokopališču. Posvečena bo sv. Marku. Slog bo posnet po cerkvi Gračanici na Kosovu, zadružbini kralja Milutina. Gračanica je bila leta 1321, zgrajena oziroma obnovljena, in sicer na starih grških četverkotnih temeljih s središčno kupolo in štirimi manjšimi kupolami — na vsakem oglu stavbe po eno. Stavbena dela vodi univ. profesor Kasal iz Ljubljane.

V načrtu je tudi graditev lepe in imenitne katoliške nadškofijske cerkve v romanskem slogu.

Lep je današnji Belgrad, lep je pogled s Kalimegdana na пристanišče, na Savo in Donavo, na Zemun, nad katerim se dviga stolp, zgrajen v čast Matiju Korvinu, na plodni Srem in plodno Bačko. Lep je pogled z Avale in morda še lepši s Topčiderskega brda, toda Kamniške planine to niso. Bolj privlačen je bil dobri, patriarhalni, da ne rečem kmečko preprosti Belgrad — bolj domač je bil.

Ob nedeljah in praznikih so belgrajske ulice posebno tja proti Kalimegdanu polne Bunjevci, Švabci in Slovakinj, ki se preživljajo v Belgradu kot služkinje. Lepo jih je gledati, ko se izprehajajo v svojih pisanih, košatih, dolgih narodnih oblekah. Tudi stare Belgrajčanke se ob nedeljah in praznikih še rade oblačijo v svoje narodne noše. Seveda, mladi Belgrad te prelepe narodne noše ne mara več. V belgrajskih srednjih šolah je dijak, ki nosi narodno obleko, samo še izjema. Po šolah v notranjosti, kjer prevladuje še kmetijski element, so pa dijaki v modernih oblekah izjema. Vsak dan, posebno pa ob tržnih in semanjih dneh pridejo v Belgrad najpestrejši narodne noše iz Smedereva, Palanke, Jagodine in Šabca, kajti v notranjščini Srbije nosijo še vsi narodne obleke. Samo tujci in gospodje ne, pa še tu so že izjeme.

(Dalje.)

Memor / Miklavževo.

S sivo, dolgo bradó,
s kapo in palico škófovsko
in s plaščem zlatim

Miklavž prihaja
iz svetega raja
s spremstvom krilatim...

Cin... cin... cin...

Prisluhnem, čakam in —

Miklavž je šel mimo mojih vrat,

Miklavž me nima nič več rad!

Joža Herford / Gozdni telovadec.

Na vzhodu se je porajal dan. Polja so rahlo šumela, škrjanci so se dvigali s hvalnico pod jutranje nebo, v daljavi so se ločili prvi obrisi mesta, v gozdu je vladal še mrak, obrisi so se medlo ločili.

Daleč nekje je odzvonilo dan, v gozdu se je zbudilo življenje. Pisane šoje so se glasno podile po kostanju, ki je zorel, in po bukvah in hrastih, kjer so zbirale žir in želod. Sinice so klicale in se spreletavale po drevju in iskale žužke in semenje.

Iz leščevja se je pognala na bukev temna živalca, za dobro ped velika, rep pa je imela lepo košat in prav tako dolg kot život. Grlo, prsi in trebušček je imela bele, ušesa okrašena z lepimi čopki dlake: veverica je šla od zajutreka.

Čadovi lešniki so ji šli v slast. Trdo lupino je zgrizla in napravila okroglo odprtino, da je prišla do jedra. Z bukke se je pognala na smreko, plezala urno po deblu in šla po drobnih upogibajočih se vejah do storžev. Odtrgala je podolgovati smrekov sadež, ga nesla v gobčku na varno mesto, kjer je sedla, postavila možička, vzela storž med prednji nožici in pričela urno glodati, da so letele iveri na vse strani. Komaj je prišla do prvih semen, jo je prestrašil na gozdni poti človek. Načeti storž je vrgla na tla pa urno odbrzela v vrh smreke in se ves čas jezno in preplašeno zadirala: »Cuk, cuk, cuk...«

V vrhu se je skrila in izza debla oprezovala, kdaj se bo človek umaknil. Urno je spet splezala nizdol, z glavo naprej, do storžev in iskala sladka semena. Ves dan je potem še urno plezala in se podila okoli, le če jo je kaj vznemirilo, je vedno zopet urno plezala v vrh, a le po drugi strani debla, da je bila skrita pred dozdevnim sovražnikom.

V temnem, varnem smrečju si je veverica zgradila domek. Lepo, iz vejic in trave spleteno gnezdo je bilo znotraj obloženo s suhim mahom. Vanj si je nanosila nekaj zaloge za zimo, da bi lažje prebila čas trde preizkušnje. Ni pa bila zadovoljna z enim samim gnezdrom. Nedaleč od prvega si je zgradila prav tako lepo drugo, v katerem je imela nekako shrambo za zimo, morda tudi zasilno zavetišče pred dežjem ali snegom in še pred sovražniki.

Ko je zlato listje v jeseni suho in rjavo ležalo po tleh, ko so obrali kostanj in orehe, ko se je želod in žir oletel, so se pričeli za veverico težji časi. Edina hrana, do katere je lahko prišla, so bili storži in le redko še kak zapoznel sadež, pa je vendar ohranila svojo živahnost in veselost. Za zimo je dobila lepo novo suknjico, toplo in košato, da je bila varna pred mrazom. Konice ušes, ki so imele prej le majhne, neznatne čopke, so ji postale metlaste, rep košat in lepo razčesan, vsa dlaka dolga, gosta in volneno podložena.

Zapihale so ostre sape, sever in zahodnik sta se srečala, zvrtničila sta oblake in sneg je pričel naletavati v gostih rojih. Veverice so se poskrile v varna, topla gnezda, češ, ko razsaja snežna vihra, ni dobro zunaj, bolje je doma v topli postelji. ... Jeseni so si veverice nabrale zalogo za zimo, ne samo v gnezdih, temveč tudi pod kožo — odebelile so se.

Toplo zimsko sonce v svečanu je zvabilo ljubke živalce iz gnezd. Iskale so si storžev, počasi tudi — družbe. Košatorepi samci so pričeli zasledovati samice in se pretepati med seboj.

Studenci in potočki so se znebili ledu in so narastli hiteli v dole. Veje so postale muževne, na vrbe so splezale bele mačice, ščinkavec je poskušal svoj: »Griču, griču...« Vse se je pripravljalo na pomlad.

April se je smejal zdaj v soncu, zdaj spet poredno nagajal z dežjem. Veverica je imela v gnezdu pet drobnih, slepih mladičkov; vsi so jo sesali, pa je morala pridno iskati hrane, da jo je mogla nuditi drobnim neboglencem.

Semen ni bilo, sadežev tudi ne, pa je glodala mlade poganjke in vršiče, a s tem delala gozdarjem preglavice. Najljubši so ji bili sočni in sladki vršiči mladih smrek. Kar je bilo njej najljubše, to je bilo gozdarjem najneprijetnejše, zato je prišla z njimi večkrat navzkriž.

Pa so zvedeli za mlade veverice paglavci in si zaželeli drobnih živalic. Prvi dan so poskušali plezati na strmo smreko, kjer je bil skromni veveričji domek, pa niso mogli do njega. Starka je slutila nevarnost. Par streljajev dalje je imela drugo gnezdo, tja je prenesla mladičke in jih otela pred rokami otrok.

Mladiči so urno rastli in se kmalu razkropili. Starka se je pripravila na drugi zarod. Gnezdo je za silo popravila pa skrbela za kar najmočnejšo in najtečnejšo hrano. Ko se je v drugo možila, so spletli v nizkem grmovju nedaleč od njenega domka gnezdo drozgi. Samček je neutrudljivo pel in zabaval samico, ko je legla jajca in ko jih je valila. Pa je staknila veverica na nekem jutranjem potepu drozge. Počakala je ugodne prilike, da je starka odšla z gnezda, pa potrla in použila jajca in majhne ptičke, ki so se komaj pričeli razvijati. — Tudi ropanje gnezd spada v veveričjo obrt.

Življenje in kras naših gozdov je ljubki telovadec — veverica. Vse dotlej smo njeni prijatelji, dokler nas ne užali, dokler nam ne škoduje. Ko so mladički po skritih gnezdih ptic pevk, tedaj je glavni veveričji posel stikanje za gnezdi, zakaj veverica je sladkosnednež, mlado ptičje meso pa sočno.

Oj ti ljubki, hudobno ljubki sladkosnednež!

Ažmanov / Ptički.

Ptička drobna, jaz izročam
ti bogastvo svojega srcá,
da poneseš ga na okence,
kjer je moja mamica doma.

Reci, ptička, ko postaviš
na domače okno roži dve:
»To pošilja iz tujine,
mamica, ti sinovo srce!

Prva roža je ljubezen,
ki le tebi verno jo goji,
druga vdana ti hvaležnost,
ki je čas ne zamori!...«

Leti, leti, ptička drobna,
čez dolé in čez goré,
mamici, ki name misli,
nesi, nesi roži dve!

Ernst Eckstein / Obisk v karcerrju.

(Humoreska.)

4.

Gospod Samuel Heinzerling je šel z roko v lase, si popravil velike naočnike z okroglimi stekli in zmajal dvakrat, trikrat, štirikrat pedagoško glavo.

»Grozin fant, ta Rompf!« je mrmral pred se... »Pa skorej mislem, de dasižem per nem več z dabruta, kat s sila in stragustja. Kej če bi malo patrkal na negava vist! Škuda zajn, ka je aden najbel talentiranih mojih šularjev!«

Pritisnil je na električni zvonec.

Čez tri minute se je prikazala Anica, Kvadlerjeva šestnajstletna hčerka. Bila je očitvidno pripravljena, da bi odšla v mesto, kar je pričal koketni klobuček, ki si ga je bila okusno nadela na svoje temne kodre, in pisan šal, ki je objemal polno obramje.

»Ukazujete, gospod direktor?« je vprašala in se graciozno priklonila.

»Ki je vače?« je šepetaje hotel izvedeti ravnatelj.

»Nekaj lepi. Ali bi bilo treba kam iti, gospod direktor?«

»Tak, nikej lip? Nu, na bam ga mutil. Neč pasibniga ni, Anica. Sej je ključ vad zapura u vratih?«

»Tako povprašam, gospod direktor!« Deklica je odbrzela kakor srna po stopnicah in se čez nekaj sekund zopet vrnila.

»Da, gospod direktor, ključ je v vratih. V vežnih vratih je in v zapornih. Ali ukazujete še kaj?«

»Ne, hvala!«

Anica se je poslovila in direktor je gledal smehlja se za njo.

»Perjetna zjala!« je zamrmral. »Kej bi dal, če bi moje Vinfrida zmogla vsej pol ninga savoir vivre — de vad Ismene še gavarim ne! Pa je Kvadler le paganus, homo incultus in ti vander zredi taka haritine, jest pa, ki paznam natančnu klasičen star vik, ki sim homo, cui nil humani alienum est, na murem zrediti naslidstva, ki bi blu vridnu moje vesoke izabrazbe.«

Pogladil si je nato nekajkrat gladko obrito brado, vzel z mize klobuk in že se je vzpenjal po stopnicah k zaporu.

5.

Viljem Rumpf je bil zelo iznenaden, ko so se že po tako kratkem času njegovega ujetništva vrata odprla. Njegovo začudenje pa je doseglo višek, ko je spoznal v nepričakovanem obiskovalcu samega ravnatelja Samuela Heinzerlinga.

»No, Rompf?« je spregovoril častitljivi pedagog.

»Kaj želite, gospod ravnatelj?« je odvrnil dijak z glasom, ki je bil sama resolutna zakrknjenost.

»Paršel sim, de bi paprašal, al ste ži šli kej vase in sprevidli, de take puerilitete nisa u skladu z naluga gimnazije in ne z duham, ki vlada u tih zidoveh...«

»...potem se kar lepo zabavajte!«

»Ne zavedam se...«

»Kej, Rompf? A bi se še tli vapiat? Pamislite vander, kej bi rekli Vi, če bi bili na mojim mistu! A na bi perjili neuludniga, perderzniga Rompfa iz Kuziga še vse dergače za ušisa, kej?«

»Gospod ravnatelj...«

»Tu sa vander vatračarije, ki bi jih človek na perčakaval per dastujnem mlademu možu iz dobre dražine! A viste kej? Če napravite še ana taka naumnast, Vas bam relegiral!«

»Relegiral?...«

»Ja, Rompf, relegiral! Zatu se pabulšejte in vapastite vse praštašne, ki Vam ris na dilaje časti... Panavlam: pastavite se na moje mistu!«

Viljem Rumpf je povetil glavo in se zamislil. Čutil je, da je izgon, s katerim mu je ravnatelj zagrozil, le še vprašanje časa. Nena doma mu je šinila v glavo diabolčna misel.

»Če me že izženejo,« je menil sam zase, »naj bo izgon vsaj za služen!«

Nasmehnil se je, kakor se smehlja zločinski junak po posrečenem zlodejstvu v kakem senzacionalnem romanu, in je spregovoril z glasom, ko da se javlja v njem kesanje:

»Torej menite, gospod ravnatelj, da bi se postavil na Vaše mesto?...«

»Ja, Rompf, tu minem.«

»Dobro, če nočete nič drugega, potem se kar lepò zabavajte!«

Tako je rekel in že planil skozi vrata, zaobrnil ključ in prepustil ubogega direktorja nepričakovani usodi.

»Rompf, kej vander miselte! Še danes Vas bam relegiral! Al vadprete prav hitro? Prav hitro, pravem!«

»S tem Vam persujam dvi uri karcerja,« je dostojanstveno odgovoril Rumpf. »Sej ste sami rekli, de nej se pastavem na Vaše mistu!«

»Rompf, nasriča si perpravlate. Nasriča, pravem! Vadprite! Vakazujem Vam!«

»Kej, Vi bi mi vakazvali! Zej sim jest derehtar! Vi ste vasmašule Rompf! Kar mavčite! Nabinga vaguvara!«

»Lub muj Rompf, za zej Vam še vadpastim. Prusem, vadprite, vadprite! Sej na baste hadu kaznavani. Na bam Vas relegiral. Vablu bem Vam! Slišite?«

»Lub muj Rompf« ni slišal. Previdno se je iztihotapil iz veže in odbrzel po stopnicah da bi zmagovito ušel.

Ko je prišel do vrat slugovega stanovanja, ga je prevzela zapepljiva ideja.

(Dalje.)

Mislite o božiču in ob novem letu na »Mentorja« in pridobite mu še naročnikov!

Nove knjige.

Francis Jammes: *Gospod Ozeronski*. 1923. Jugosl. knjigarna v Ljubljani. Poslov. Jakob Solar. Str. 184. Cena: broš. 35 Din, vez. 45 Din. Tega zvezka »Ljudske knjižnice« bo, menim, sleherni vesel. Seznan ga z enim najpomembnejših sodobnih francoskih pisateljev, ki je vzbudil že s svojimi prvimi verzi leta 1891. priznanje, katero je potem rastle od leta do leta in prešlo v ugotovitev, da je osvežil s svojimi motivi, podajanjem in jezikom francosko poezijo. Skrivnost in moč svoje umetnosti je označil v predgovoru zbirke »De l'Angélus de l'Aube à l'Angélus du Soir« 1898: »Moj Bog, poklical si me med ljudi. Tu sem. Trpim in ljubim. Z glasom govorim, ki si mi ga podaril. Pisal sem z besedo, katere si naučil mojo mater in mojega očeta in so mi jo zapustili. Po poti grem kakor otovorjeno živinče, ki se mu otroci smejejo in poveša glavo, in tako pojdem kamor hočeš in dokler hočeš...« Iz vernega srca je privrela njegova pesem, ko je prislulnil sebi in vsemu in je žuborela ko vrelec, selestela ko list na drevesu in žgoleda ko ptička — bila je prava, živa simfonija stvarstva. Njegova poezija je njegova duša, njegovo srce: polna je prirsene naivnosti, ginljive nežnosti in tegobne žalosti, kakor pač nanese. Tak je Jammes v svoji pesmi, ki je čudovito vplivala, da poznajo Francozi po njem strujo »jammizma«, tak je v svoji prozi in tak je tudi v svojem »Gospodu Ozeronskem«, ki je izšel l. 1918. in smo ga dobili sedaj v prevodu. Svež je, sočen in prožen, da ga bereš ko pesem in vzljubiš njegov jezik, njegovo misel in njegove osebe z vsem življenjem, ki ga tako prirseno in neprisluseno in neiskano podaja. Vzeml in beri — ne bo ti žal!

Knjige Družbe sv. Mohorja. Letos je izšlo v rednem izdanju te naše najstarejše književne družbe šest knjig, in sicer **Koledar** za leto 1933 v lepi, novi opremi Bambičevi z zanimivimi in tehtnimi sestavki, **Slovenske Večernice**, ki prinašajo prvi del obširnega Zorčevega zgodovinskega romana »Beli menihi«, katerih dejanje se vrši na Dolenjskem ob ustanovitvi stiškega samostana leta 1132. Tretja knjiga je znamenita »Zgodovina slovenskega naroda«, ki jo je začel pisati dr. Josip Gruden in jo že nekaj let večče in skrbno nadaljuje dr. Josip Mal. Otroci, na katere Družba že dolgo ni več mislila ob vsakoletnem daru, bodo letos posebno veseli ilustriranih »Pravljic«, ka-

tere jim je napisal Janez Rožencvet. Vzpodbudno čtivo nudi 8. zvezek »Življenja svetnikov«, no, in šeste knjige — »Koščereje« — bodo pa vesele gospodinje.

Tak je letošnji dar Mohorjeve družbe za — 20 Din! Kje bi dobil za tak denar — šest lepih in dobrih knjig? Če bi imel Koledar popoln seznam naročnikov-članov, bi najbrž zaman iskal med njimi večje število dijakov. Res je, da so starši člani — letos ima Družba 55011 udov! — a koliko je še družin, kjer nimajo Mohorjevih knjig! Kdor le moreš, prihrani si do konca februarja letos in potem leto za letom 20 Din, pa se vpiši med Mohorjeve ude! Tako boš polagoma nabral lepo knjižnico ali si jo izpopolnil. Napravi to in počasti na ta način A. M. Slomška, ki je pravi oče Družbe sv. Mohorja!

Dr. L. Sušnik: Akademski poklici. Navodila za izbiro stanu. O knjigi, ki ima okrog 400 strani v osmerki in je krasno vezana v platno ter stane za sedaj — hvala za to gre vnetim podpornikom — samo Din 40.— (s poštnino Din 45.—), smo že v »Mentorju« poročali, vendar čujte še nekaj glasov o nji!

»Notranja vrednost knjige je itak nesporna, zlasti v današnji dobi, ko se že delj časa v naši javnosti s skrbjo razpravljava vprašanje, kam z obilico šolane mladine.« (»Slovenec«, 18. jun. 1932. str. 4.)

»... da smo dobili res najpopolnejšo knjigo glede vseh akademskih poklicev... a zanimiva in potrebna je tudi za vsakega inteligenta, saj je v njej vse polno vsakemu koristnega materiala...« (»Slovenski Narod«, 27. jun. 1932. str. 7.)

»Na splošno moramo reči, da so izvršili avtor, ki je sestavil knjigo deloma s sodelovanjem strokovnjakov, dalje založnik in pa vsi dobri poedinci, ustanove ter družbe, ki so denarno omogočile knjigo, zelo veliko kulturno delo... Zato pa je knjiga tudi tako izredno informativna in zanimiva, in zato je tudi pravo znanstveno delo, v katerem prevladujejo in odločujejo samo objektivni vidiki. Ne bom omenjal, da je tudi jezikovno knjiga odlična, da je jezik zelo lep in čist ter logično dosleden... in da je oblika knjige umetniška in zelo bogata.« (»Čas« 1932/33, str. 33 ss.)

»Pisatelj... se je namenil do dna analizirati, kako je z izobrazbo in raznimi poklici. Za enkrat je predstavil akademške, odnosno višje poklice... Sicer so pa vmes tudi nižji poklici mnogo omenjeni. S temi smotrenimi podatki in izjavami številnih strokovnjakov smo dobili za prilike v Jugoslaviji najboljšega vodnika, ki

bo svetovalec dijakom, staršem in vsem izobražencem.« (»Slovenski Učitelj« 1932, str. 156 s.)

»Dobili smo ukusnu knjigu... Nijesmo... očekivali, da bi se u današnjim danima mogao naći netko tko će se odvažiti da izda ovakovu knjigu, a još manje autor, koji bi u takovu knjigu uložio toliko posla. Radi se ovdje o jednom iscrpljivom priručniku za abiturijenta i njegove roditelje iz kojega će moći doznati vse najpotrebitije o izboru zvanja. Dakle knjiga prijeko potrebna, i ako n. pr. mi Hrvati uopće nemamo niti najskromnijih početaka takove knjige... Radi toga knjiga će doći dobro i za naše prilike... Članke o glavnim pozivima su napisali ljudi iz tih zvanja, dakle ljudi, koji znaju i koji su proživjeli ono o čemu pišu. Tako je knjiga uistinu pouzdan priručnik...« (»Hrvatska Straža«, 24. VI. 1932, str. 4.)

»...naročito interesantna i aktuelna knjiga. Knjiga »Akademski poklici« dolazi da u ovo raspoloženje velike skepse, eventualno čak i panike kod omladine... donosi malo svjetla i optimizma... U procjenjivanju zvanja i postavljanju zvanja u naše prilike nije uzeta u obzir samo jedna pokrajina, u ovom slučaju Slovenija, nego čitava Jugoslavija... Medjutim moći će i naša omladina i roditelji da se posluže ovom Sušnikovom knjigom, naročito, ako imalo poznaju slovenački... Nema sumnje, ova je knjiga važan doprinos našoj praktičnoj literaturi.« (»Novosti«, 29. VII. 1932, str. 10.)

»Veoma prikladna knjiga za izbor zvanja. Veleučeni pisac najprije obrađuje problem izbora zvanja za mladež, zatim opisuje pojedina zvanja: što je, prednosti, poteškoće, pogodnosti itd. Prednost je knjige u tome što su, većim dijelom, sve sami stručnjaci opisali svaki svoje zvanje. Ovom je knjigom Dr Sušnik zadužio i roditelje i uzgojitelje i omladinu. Preporučamo toplo...« (»Nova Revija« 1932, br. 5, str. 475.)

»Akademski poklici« so izšli že po treh mesecih v drugi izdaji, kar izpričuje njihovo potrebnost in važnost.

Ali si jo že naročil?

Pri večjem skupnem naročilu popust. Naroča se pri SKA Starešinstvu v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7.

Karin Michaelis: *Bibi*. Zivljenje deklice. Z risbami Hedvige Collin in Bibi. 1932. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Zbirka mladinskih spisov. Z dovoljenjem pisateljice prevedla Marija Kmetova. Natisnil J. Krajec nasl. Novo mesto, Str. 193. Cena 45 Din. Miklavž pri nas ne bo več v zadregi, ko bo iskal po knjigarnah knjig, ki bi jih rad prinesel otrokom. Če so mu deklice letos pisale,

naj jim ne pozabi prinesiti kake lepe »povestne knjige«, jim bo pač prinesel »Bibi«, ki se jim bo prav gotovo tako priljubila, kakor se je priljubila dečkom njen severni bratec — Svenssonov »Nonni«. Po prijetnem »Uvodu«, v katerem nas pisateljica seznani na svojevrsten način z Dansko, se srečamo z Bibi ob oknu, strmino nad njenim zemljepisnim znanjem, ko nam riše na zasople šipe svojo domovino ter spremljamo potem malo neugnanke na njenih samovoljnih ekskurzijah, na katerih doživi toliko zanimivega, da ji ni prav nič dolg čas po šoli, katere pa sploh ne mara, kar pričajo tudi njena originalna pisma, ki jih pošilja očetu. Oče je ni mogel ugnati, pa je morala k »sivim ljudem«, staršem materinim na Klinteberg pri Ostensu, kjer pa tudi ne miruje, dokler se ji po nesreči ne posreči, da pride v deklško sobo svoje rajne mame. Ne, še tedaj ne, ker končuje svoje zadnje pismo: »Adeptirati se pa nikoli ne dam. Saj potem ne bi mogla niti zbežati.« Vem, marsikatera deklica bo huda, da je za tem pismom napravila pisateljica črto! — Prevod se gladko bere, a take stvari, kot »oba morja«, ali »na mažeš lase, da niso ščetinaste« — ne piše jih Bibi! — bi moral korektor le videti!

Misijonski koledarček za mladino za leto 1933. Prinaša ljubke povestice in slike. Veselje in radost ne samo mladim, ampak tudi odraslim. Starši in vzgojitelji, naročajte ga v množini, pri 10 izv. eden povrh. Cena 3 Din. Naroča se pri Družbi sv. Petra Klaverja, Ljubljana, Metelkova ul. 1.

Klaverjev misijonski koledar za leto 1933. Družbi sv. Petra Klaverja, Ljubljana, Metelkova 1. Cena 5 Din. Koledar ima okusno opremo in priročno obliko. Prinaša zanimivosti iz afriških misijonov in kratek pa jednat življenjepis služabnice božje Marije Terezije Ledochovske z lepimi slikami. Mnogo lepih zgledov kaže, kako ta apostolska duša rada pomaga vsakemu, ki se ji priporoča, ona, ki je že bivala v naši Ljubljani in imela misijonska predavanja po naših društvih. Vsem prijateljem misijonov in častilec služabnice božje Marije Terezije ga toplo priporočamo.

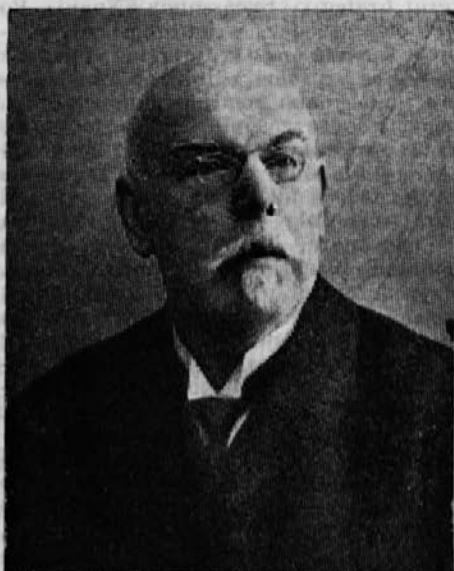
Naši zapiski.

Trije novi grobovi.

Letošnjo jesen je bila žena odvedla s seboj iz Ljubljane Antona Funtka, Franca Milčinskega in Rada Murnika.

Anton Funtek se je rodil v Ljubljani 30. okt. 1862, kjer je tudi študiral in postal ljudskošolski učitelj in pozneje profesor na učiteljski. Pisati je začel

že kot učiteljskičnik. Bil je literarni gojenec formalista J. Cimpermana in ves pod vplivom Simona Gregorčiča, kar priča

večina njegovih pesmi, ki jih je izdal l. 1895, v Gabrščekovi Slovanski knjižnici v Gorici z naslovom »Izbrane pesmi«. Z njimi se je oglašal v Ljubljanskem Zvonu, katerega je nekaj let tudi urejeval. V Knezovi knjižnici Slovenske matice je priobčil l. 1896, daljši epsko-lirski cikel »Smrt«, pozneje pa v Zvonu spet še tu in tam kako pesem in tudi prozo. V posebni knjižici so izšle l. 1891, njegove lirsko-epične črtice »Luči«. Leta 1913, se je postavil v »Tekmo«, dramo iz umetniškega življenja. V drami ni bil novinec, saj je že l. 1890, napisal libreto za spevoigro »Teharski plemiči«. Pod vplivom slovitega Baumbachovega »Zlatoroga«, katerega je l. 1886, klasično prevedel, je napisal in izdal l. 1889, ep »Godec«, katerega snov je zajel iz pripovedke o Vrbskem jezeru. Med Funtkovimi prevodi je treba prav posebno omeniti še Shakespearejevega »Kralja Leara« in »Beneškega trgovca«, Goethejevega »Fausta«, Schillerjevo »Pesem o zvonu« ter Hauptmannov »Potopljeno zvon«. Kakor je bil v svojih originalnih delih tenkosluh poznavalec jezika, tak je tudi v prevodih. V prvih letih svojega literarnega dejstvomovanja je pisal tudi za mladino ter izdal nekaj knjižic. Pred vojno je bil dolgo urednik lista »Laibacher Zeitung«, v kateri je priobčeval svoje nemške prevode naših pesnikov. Po vojni je urejal »Uradni list«, v katerem se poznajo sledovi njegovega jezikovnega znanja.

S Funtkom, ki je umrl 21. oktobra, je legel v grob menda zadnji pesnik in pisatelj onega rodu, ki je rasel in zrastel v tradiciji Levstikove in Stritarjeve šole.

Fran Milčinski. Medtem ko je Funtek vsaj po svojih originalnih delih današnji mladini skoraj da neznan, ni menda našega pisatelja, ki bi bil mlademu svetu tako domač kot Fran Milčinski. Milčinski se je rodil 3. decembra 1867 v Ložu na Notranjskem, študiral je v Ljubljani gimnazijo, nato pa pravo na Dunaju in postal sodnik. Služil je v Ljubljani in po raznih naših podeželskih mestih, bil nazadnje član stola sedmorice, našega najvišjega sodišča v Zagrebu, upokojen pa je živel v Ljubljani kot odvetnik, dokler ga ni 24. oktobra pri delu zadela kap, nakar je še isti dan umrl. Grafenauer šteje Milčinskega med »najmlajši rod«. Res, Milčinski bi ostal večno mlad med najmlajšimi, katerim je z vso ljubeznijo svojega notranjskega srca in neusahljivo šegavostjo pisal. — Saj je v »Igračkah« 1909, v »Muhoborcih« 1912, v »Sühi robi« 1919, »Drobižu« 1921, v »Dvanajstih kratkočasnih zgodbicah« 1923, v »Gospodu Fridolinu Zolnu in njegovi družini« 1923, ter v knjigi »Tokraj in onkraj Sotle« ter tam preko »žvižgal njegov humoristično satirični bič nad odraslimi, vendar so mu bili »Ptički brez gnezda« (1917) in v gnezdu bolj pri srecu, kar pričajo v Zabavni knjižnici Slov. matice 1912 »Mladih zanikarčev lastni življe-

njepisi«. Ptičkom v gnezdu pa je napisal l. 1911, »Pravljice«, ki so izšle že v drugi izdaji, »Tolovaja Mataja in druge sloven-

ske pravljice« l. 1917., ki so jih morali tudi že ponatisniti. »Zgodbe kraljeviča Marka«, ki so izhajale v tržaškem »Novem rodu« in izšle nato v knjigi l. 1923. Ljubljanski »Naš rod« pa je v štirih letih prinesel še dolgo vrsto zgodeb, ob katerih so se otroci do solz smejali, kakor so se mali in veliki, ki so ga poslušali v radiu. Najširšim krogom našega naroda pa se je priljubil v Večernicah in kalendarjih Mohorjeve družbe.

Milčinski je bil tudi dramatik in moremo šteti njegove igre med naše najboljše mladinske, katerim je prav za prav on utrl pot na oder. Leta 1913. je izdal igre »Iz devete dežele«, »Kjer ljubezen tam Bog« in »Volkašina«, l. 1922. »Mogočni prstan« po znani narodni pesmi v Valjavčevi redakciji »Pastir«, dalje »Martina Krpana mlajšega« in še l. 1923. »Veselo igro o žalostni princesi« v »Mladiki«, mesečniku Mohorjeve družbe.

Bogata setev — bogata žetev: doživel je navdušenje mladih src in vseh, ki jih je s svojo šegavo besedo zabaval. V vsej svoji moči je Milčinski vzrastle iz naše zemlje, iz katere je zajemal po svoje in po svoje tudi podajal, o čemer govori tudi njegov poseben slog, ob katerem se moraš tudi muzati.

Po Milčinskem bo mladini in nam vsem dolg čas, čeprav bo živel v svojih delih in preživel rodove in rodove!

Rado Murnik se je rodil v Ljubljani 31. julija 1870 ter je po končani gimnaziji študiral medicino na Dunaju in v Gradcu, vendar študij ni dovršil. Posvetil se je književnosti, po vojni je postal uradnik ljubljanskega dopisnega urada, ki so ga že l. 1921. ukinili. Tedaj je izgubil Murnik službo in je poslej živel revno življenje slovenskega pisatelja, začel bolehati, dokler se ga ni 6. novembra usmilila bela žena in ga pospremila v večnost.

Murnik se je pojavil s svojimi deli ob prelomu tradicije v našem slovstvu. Naturalizem, ki so ga tedaj uvajali k nam, Murniku ni godil, čeprav se je ob njem naučil bistrega gledanja. Šel je svojo pot — humorja. Prve stvari je priobčil v dijaški »Vesnik«, v »Slov. narodu« in v »Ljubljanskem Zvonu«, ki je l. 1895. priušal njegov humoristični roman »Groga in drugi«. L. 1902. je izdal »okrogle« povesti »Navihanci«, l. 1907. zbirko novel »Znanci«, l. 1907. veselo novelo »Matajev Matija«, ki je izšla v Zabavni knjižnici in jo poznate v odlomkih iz prve Čitanke, ter »Jare junake«, humoreske iz vojaškega življenja. Ker je bil nekaj let tudi urednik »Loveca«, ni šla mimo njega lovska latinščina, kar dokazujejo »Lovske bajke in povesti« l. 1914. Najobširnejše Murnikovo delo je zgodovinski roman iz

dobe turških bojev »Hči grofa Blagaja«, ki je izhajala v Ljubljanskem Zvonu od l. 1911.—1913. Znani sta tudi njegovi igri

»Napoleonov samovar« in »Bucek v strahu«. Murnik je sodeloval še pri dolgi vrsti drugih listov, med katerimi naj omenim »Slovana« in še humoristični list »Oso«, katero je urejeval. Med vojno je napisal v Zvonu roman »Na Bledu«, ki je izšel v ponatisku v »Splošni knjižnici«. Poslej se je le še malo oglašal.

»Bogastvo in prožnost njegovega jezika je usposobila Murnika zlasti za jezikovno karakteristiko, za katero je uvedel v književnost tudi narečja — tako ljubljansko, ribniško in na klasičen način celo Trubarjevo slovenščino — in za parodije«, pravi o njem Grafenauer.

Mir in pokoj vsem trem in našo hvaležnost za njihovo delo, ki so ga z ljubeznijo vršili za našo slovensko besedo in lepo knjigo!

Nobelova nagrada.

Ko je slavní angleški pisatelj John Galsworthy pred kratkim dobil višek priznanja z Nobelovo nagrado, so nekateri naši listi poročali o »Noblovi nagradi«. Ustanovnik te svetovnoznane nagrade je Šved Alfred Nobel (1833—1896, izg. nobél), ki je postal slaven še za življenja kot iznajditelj dinamita, kot lastnik velikih petrolejskih polj v Rusiji in — kar se pri iznajditelju dinamita čudno sliši — kot velik pacifist. Del svojega premoženja je volil v ta namen, da se podeli vsako leto nagrada za odlične uspehe na znanstvenem in literarnem polju kakor

tudi za zasluge za svetovni mir. V prvem »Nobélovem letu« je posamezna nagrada znašala 150.782 švedskih kron, najmanjše vsote pa so nagrajencem izplačali l. 1923., namreč 114.935 švedskih kron. Lansko leto je znašala nagrada 173.206 kron. Torej: Nobélova nagrada!

V. B.

Nova zmaga nad Severnim ledenim morjem.

24. julija t. l. je ruski ledolomec »Sibirjakov« odplul iz Arhangelska v Severno ledeno morje. Že prve dni oktobra je javil vest, da je dosegel ledu prosto Beringovo morje. To je prvi primer v zgodovini, da je ladja v vzhodnem pravcu obidrala severno Evrazijo, ne da bi morala spotoma prezimiti. Poizkusi prodreti tu iz Atlantskega oceana v Tihí ocean, datirajo iz dobe velikih odkritij. Angleži in Nizozemci so se že v 16. stoletju zanimali za to morsko pot, po kateri so skušali priti na Kitajsko in v Indijo. Toda po brezupni borbi z ledom so se mogli preriti le do ustja Oba in do Novaje Zemlje. Šele tristo let pozneje je uspelo to Švedu Nordenskiöldu. A pod kakimi okoliščinami! 4. julija 1878 je krenila »Vega« iz Göteborga, konec septembra je že obtičala v ledu ob vzhodni Sibiriji. Šele v juliju naslednjega leta je mogla »Vega« dalje, nakar je v septembru dosegla Japonsko. Letošnje leto je rabil »Sibirjakov« za sicer nekoliko krajšo pot le dobra dva meseca.

Najgloblje jezero v Evropi.

V Evropi je več tisoč jezer, ki so pa različna po velikosti in globlini. Značilno je, da velika jezera niso najgloblja. Največje, Ladoško jezero (18.150 km²), ki po obsegu prekaša Dravsko banovino, n. pr. nima takih globlin kot naše petdesetkrat manjše Ohridsko jezero; prvo je le 223 m, drugo 286 m globoko. Še mnogo plitvejši je Balaton, ki velja za največje jezero Srednje Evrope; njegov obseg je odvisen od vsakoletnega deževja. Nekoliko manjše Nežidersko jezero ob madjarsko-avstrijski meji je bilo v letih 1860—1868 celo docela izsušeno in se je potem zopet napolnilo z vodo.

Mnogo globlja so nekatera jezera v Alpah. Lago di Como (410 m globoko) so dalje časa smatrali za najgloblje jezero kontinenta. Toda poznejša merjenja so pokazala, da so še globlja jezera v Skandinaviji. Ko je geograf Münster lansko leto podrobneje raziskoval nekatera jezera na severnem Norveškem, je slučajno odkril najgloblje jezero Evrope. Je to jezero Hornindalsratn, ki meri sicer komaj 51 km², a sega do 514 m globoko. Ker leži komaj 52 m nad Atlantskim oceanom, imamo tudi najglobljo kriptodespresijo v Evropi.

R. Savnik.

Koliko je danes še Lužiških Srbov?

Nedavno je izdal F. Burkhardt knjigo »Die Entwicklung des Wendentums im Spiegel der Statistik« (Langensalza, založba J. Beltza, 1932). Ugotovil je, da je padlo število Lužiških Srbov v pruskem delu lužiskosrbskega ozemlja, t. j. v okrožjih Frankfurt a. O. in Legnica (Liegnitz) od 90.667 v letu 1843. na 33.820 v l. 1925. Vendar pa so l. 1925. našli poleg tega še 8984 oseb z nemškim in srbskim maternim jezikom, tako da so na Pruskem skupno 42.804 Srbi. V saškem delu lužisko-srbske zemlje t. j. v okrožjih Budišin (z vštetim mestom Budišinom), Kamenec in Ljubija (Löbau) je bilo l. 1832. še 39.952 Srbov, l. 1925. pa samo 27.568. Če prištejemo še 626 oseb z nemškim in srbskim maternim jezikom, jih je na Saškem 28.194. Od skupno 120.000 Lužiških Srbov v prvi polovici 19. stol. jih je torej po tej nemški statistiki ostalo le še okoli 70.000. Ali naj tej statistiki verjamemo?

Druge, brez dvoma tudi pristranske nemške statistike so še pred nekaj leti cenile število Lužiških Srbov na 150.000 duš, Srbi sami pa pravijo, da jih je okoli 200.000. Vsekakor beremo Slovani z mešanimi čustvi članke o Lužiških Srbih, v katerih trdijo nemški pisci s cinizmom brez primere, da se imajo Lužičani prav njim zahvaliti, da še niso popolnoma izginili. Tako je n. pr. neki F. Flechtner napisal v listu »Deutsche Illustrierte« 2. sept. 1930 v članku »Von Sorben und Spreewälderinnen« tole: »Ta narodnostni drobec stalno gineva in izginil bi bil že zdavnaj, da mu niso posvečevali baš oni nemški krogi, ki jim je do kulturno-zgodovinskih in jezikoslovnih vrednot, svoje pozornosti in ga na ta način izdatno zaščitili« (podčrtal avtor). — V. Bohinec.

Morska bolezen in živali.

Vse toplokrvne živali čutijo bolj ali manj posledice guganja, kakršno doživimo na ladjah. Edina trdna izjema je veliki severni ali beli medved, ki ga ledene plošče pogostokrat odneso daleč od obale in se je na ta način prilagodil zibanju in kolebanju. Za medvedom je morda edino govedo še domala neobčutno. Konji pa mnogo trpe od tega. Opice vseh vrst so dovzetne in kažejo iste znake kot dete. Najbolj pa prizadene to zlo prašiča. Med vožnjo po morju ves čas stoka in se z nogami čelja po trebuhu, oči pa se mu solzijo. Kokoši, gosi, race, pegatke itd. so takisto podvržene tej nevšečnosti.

Cr.

Trias in lias.

Oba izraza pomenita geološke plasti ter obenem geološki dobi, ki sta označeni z njimi. Prvega je skoval nemški

zemljelovec pl. Alberti l. 1834. za trajna tla, znana po koncu 18. stoletja: pisani peščenec, školjasti apnenec, mavričasti lapor. Koren »tri« je indoevropski. Lia s pa je vzet iz govorce zapadnoangleških kamenolomcev, ki s to besedo označujejo peščena skladišča, književno layers. Oboje pa izvira iz nepojasnjenega francoškega liais. V znanost je uvedel to besedo William Smith, označivši z njo pododelek pred jurskim. Jurska tla in doba so tako nazvane prvič l. 1823. pri Aleksandru pl. Humboldtju po znanem gorovju.

Cr.

Pomenki.

Zmagoslav, Ljubljana. Pesem, ki ste jo napisali v spominsko knjigo, je pač v njej dosegla svoj namen, v »Mentorju« pa bi bila brezpomembna, če bi jo sploh mogli priobčiti. Je namreč še zelo začetniška. Morda se Vam posreči kdaj kaj boljšega, ker mestoma zazveni tudi iz te pravo lirično občutje.

Dlugoš. Prav rad bi priobčil obe, samo »Težka razpotja« se mi ne zdi oblikovno tako dognana in ne vsebinsko tako tehtna, da bi jih mogel biti vesel. Kar se tiče one Vaše opombe, Vam povem, da preveč sentimentalnih doživetij v »Mentorju« res ne maram, če pa bi bilo res kaj lepega, ne bi prav nič pomišljal, da si je v dijaškem listu treba misliti na vse... Če mi pošljete še kaj, kar priložite! Ako ne priobčim, Vam pa povem svoje mnenje, ki Vam bo, upam, tudi koristilo.

Mašinsky, Kranj. »Usodo« ste kar dobro nastavili, le škoda, da v drugi kitici z rimama »obup — up« pokvarite ubranost, ki jo potem moti tudi neutemeljen prehod v splošnost. Dikeija je mečna. Pošljite drugič kaj več, da bom lahko izbral!

—**ran, Ptuj.** Hvala, polagoma pride vse na vrsto!

Stanko, Maribor. Priobčim, če bo le mogoče, v prihodnji številki. — Oglasite se še!

Rosana, Ptuj. Naravnost in brez ovinkov naj odgovorim, ker si deklica stara trinajst let in ljubi točne odgovore. Pa bom brez ovinkov odgovoril! Ko sem prejel debelo pismo in sem že na ovitku izvedel, kdo ga piše, sem bil kar vesel, in rekel: »Glej jo, no!« Pa sem odprl pismo in izmotal iz njega cel kup rokopisov, tipkanih! »Še atka bo posekala!« sem si mislil, prebral naiprej pismo, potem pesmi in povesti. Ti, Rosana, ti! Slovence se nič ne učiš, slovence! Kako vse drugače bi se brale tvoje povesti, če bi bile pisane v čednem jeziku. Tako pa so slabe. Pesmi so tudi prav začetniške. Zato pa ne obupaj. Če si že zdaj toliko napisala, boš gotovo še mnogo, mnogo in od

leta do leta bolje! Le povprašaj atka, kako je on pisal v tvojih letih! Prav nič boljših! Drugič mu pokaži, preden odpošlješ, da ti bo kaj svetoval in mogoče še popravil, ko že sam noče nič napisati za Mentorja, čeprav je uredniku že lani obliubil! Pozdravljena in pozdravi doma!

Fl., Ljubljana. Sonet je težka oblika in kar vidi se, kako ste se trudili z njim. Ob taki vaji boste zmogli razne težkoče, da Vam bo verz pozneje res gladek in zvoneč!

B. St., Ljubljana. Treba bo nekoliko pile, potem pa o priliki priobčim, če prav spominja nekoliko na Kodrovo »Jazon in Emona«, ki Vam je ostala v spominu iz druge šole!

Poverjenikom in naročnikom.

Prvi letošnji številki smo priložili valjelo za naročbo, v katerem smo obljubili agilnim poverjenikom — doslej smo jih ugotovili sedemnaest! — posebne nagrade, ki naj bi jih dobili za božič. Ker hočemo dati možnost še drugim, da bi tekmovali, podaljšujemo rok do srede januarja. Dotlej naj nam sporočijo, koliko naročnikov so pridobili »Mentorju«, obenem pa naj nakažejo, če le mogoče, že naročnino za vse svoje tovariše. — Do marca pa mora biti celotna naročnina poravnana, ker sicer ne bi zadnjih številčk dobili.

Nagrade:

- 1.—2.: Dr. L. Sušnik: Akademski poklici in vezan letnik »Mentorja« iz prejšnjih let.
- 3.—4.: Dr. Fr. Veber: Sveti Avgustin (Zbirka Kosmos) in vezan letnik »Mentorja« iz prejšnjih let.
- 5.: Dr. Andrej Gosar: Razprave o družbi in družabnem redu (Kosmos) in vezan letnik »Mentorja« iz prejšnjih let.
- 6.—12.: Fr. Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja pri Slovencih.
- 13.—30.: Vezan letnik »Mentorja« iz prejšnjih let.
- 31.—50.: Nevezan letnik »Mentorja« iz prejšnjih let.

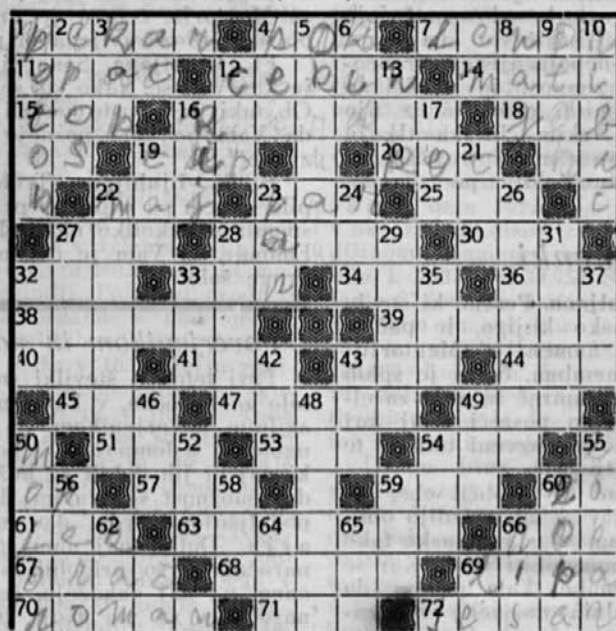
Pri nagradah od 1.—12. pridejo v poštev le oni poverjeniki, kateri so pridobili čez trideset naročnikov, pri nagradah 13.—30. oni, kateri so pridobili 15—30 naročnikov, naslednje nagrade so pa za one, katerih naročniki se gibljejo med številom 5—15.

Na delo za »Mentorja«! V prihodnji številki bomo poročali o uspehu in veselju bomo, če bo teh 50 nagrad premalo in bomo morali poskrbeti še drugih, ki v vrednosti ne bodo zaostajale za razpisanimi! — Vsem vesel božič in srečno novo leto!

ZANKE IN UGANKE

Križaljka.

(M-b.)

Vodoravno: 1. rokodelec, 4. tekočina, 7. glas, 11. cerkven dostojanstvenik, 12. star denar, 14. član družine, 15. orožje, 16. pratika, 18. gozdno drevo, 19. čut, 20. del sobe, 22. mesec, 23. domača ptica, 25. umetnina, 27. domača ptica, 28. čuvaj, 30. sled rezanja, 32. morska prikazen, 33. del cerkve, 34. del živali, 36. čut, 38. svetopisemska oseba, 39. del govora, 40. sorodnik, 41. del drevesa, 43. doba, 44. del glave, 45. bajeslovno bitje, 47. nebo, 49. jed, 51. glas, 53. lepilo, 54. višji uradnik, 57. del glave, 59. orožje, 61. hitro premikanje, 63. sol, 66. zločin, 67. kmetski delavec, 68. majhna domača žival, 69. strah otrok, 70. slovstven proizvod, 71. neumljivo dejanje, 72. rokodelec.

Navpično: 1. tekoča voda, 2. pesniški proizvod, 3. vzrok smrti, 4. poslanec, 5. rokodelec, 6. posoda, 8. predlog, 9. del suhe zemlje, 10. lovec, 12. pokolenje, 13. vodna žival, 16. orožje, 17. določen čas, 19. skupina hiš, 21. določena pot, 22. bogoljubno opravilo, 23. dvojica, 24. tekoča voda, 26. domača ptica, 27. ptica plovka, 28. branitelj, 29. rastlina, 31. rokodelec, 32. trak, 33. del zakramenta, 35. domača žival, 37. del telesa, 42. nižina, 43. del soda, 46. član družine, 48. pijača, 49. lovska priprava, 50. stroj, 52. pevec, 54. gozdno drevo, 55. orodje, 56. pisalna priprava, 58. morska žival, 59. zdravilo, 60. del hiše, 62. svetopisemska oseba, 64. svetloba, 65. veznik, 66. zver.

Računska naloga.

(-ran.)

$$22^8 - 6^{11} + 19^{12} - 18^8 + 13^{18} - 24^{10} + 2^{14} - 10^2 + 25^{10} - 6 + 4^{11} = ?$$

Migljaj: Voščilo!

Rešitve in imena rešilcev prihodnjič.

Rešitev zank in ugank.

Posetnica. Naročnika, ki nista poravnala naročnine.

Rek. Največ sveta otrokom sliši Slave. 3 zapovedi za dijake. 1. Naroči Mentorja! 2. Pridobi mu vsaj še enega naročnika! 3. Poravnaj pravočasno naročnino!

Skrit pregovor. Lakota nima oči.

Rešili so: Kolarič Mirko, Rožmarin Francé, Rusjan Gojko, Peršuh Anton, dijaki v Ptuj, in Jug Franjo, Studenci pri Mariboru.

KNJIGARNA NOVA ZALOŽBA

TRGOVINA S PISARNIŠKIMI POTREBŠČINAMI

R. Z. Z. O. Z.

LJUBLJANA

NA KONGRESNEM TRGU

priporoča dijakom in njih staršem bogato izbiro vsakršnih šolskih in pisarniških potrebščin, vse knjige za šole, zvezke, pisalno in risalno orodje, barve, papir za risanje in za načrte itd., itd.

Kdor kupi za 100.— Din, dobi na izbiro: Podobe iz sanj (Cankar), ali dramo Kasijo (Majcen), ali pesmi Tristia ex Siberia (Mole) kot dar. — Pri Novi Založbi je izšla Literarna veda (dr. Kelemenova).

Najstarejša knjigarna Jugoslavije!

Ustanovljena leta 1782

KLEINMAYR & BAMBERG

LJUBLJANA

Miklošičeva c. 16 Telefon 31-33

Največja zaloga tu- in inozemskih knjig in časopisov, muzikalij (not) za vse instrumente, ki jih potrebujete in si jih želite: učne in leposlovne, mladinske, znanstvene itd., knjige v slovenskem, nemškem, francoskem, angleškem in vsakem drugem jeziku. — Originale in prevode grških in latinskih klasikov, enako tudi kompletno »Reclams Universal-Bibliothek«, »Miniaturs Bibliothek« in »Sammlung Goeschen«, športno in šahovsko literaturo itd., kakor tudi vse pisarniške potrebščine.

Torej ne pozabite knjigarne Kleinmayr & Bamberg!

Za nakup šolskih in tehničnih
potrebščin se priporoča
trgovina s papirjem

M. TIČAR

LJUBLJANA

Obvestila.

Uprava Mentorja opozarja vse, ki bi si radi naročili prejšnje letnike, da jih ima še nekaj v zalogi. Letnik 1927/28 (četrti številka manjka) Din 9.—, letnik 1928/29 (celoten) Din 30.—, letnik 1929/30 (celoten) Din 30.—, letnik 1930/31 (brez 11. štev.) Din 8.— in lanski letnik se še dobi.

Poverjenike prosimo, da bi se kakor prošla leta zavzeli za Mentorja ter mu pridobili čim več novih naročnikov, da se bo mogel še lepše razviti. Uredništvo in uprava se bosta potrudila, da bo list ustrezal in nudil naročnikom od številke do številke lepo opremljen izbrano in koristno čtivo. Prosimo tudi, da bi poverjeniki in posamezni poravnali zaostalo naročnino za lanski letnik!

*Kdor kupuje knjige
gre v*
**Jugoslovansko
knjigarno**
v Ljubljani

Zahtevajte prospekt!

Zbirke žepnih slovarjev in učbenikov / Leposlovne knjižnice / Ljudske knjižnice / Zbirke domačih pisateljev / Zbirke mladinskih spisov / Zbirke »Kosmos« / Možnost mesečnega odplačevanja.

Naročniki knjižnih zbirk uživajo 25% popusta pri nakupu drugih knjig iz naše založbe izvz. šolskih

**LJUDSKA
POSOJILNICA**
REG. ZADRUGA Z NEOMEJ. ZAVEZO
V LJUBLJANI

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri, vezane vloge po dogovoru ter brez vsakega kredita.

Tudi rentni davek plačuje posojilnica sama.

Svoje prostore ima tik za frančiškansko cerkvijo, v lastni palači, zidani še pred vojno iz lastnih sredstev. Poleg jamstva, ki ga nudi lastna palača, veleposredstvo in drugo lastno premoženje, jamčijo pri Ljudski posojilnici kot zadrugi z neomej. jamstvom za vloge vsi člani s svojim premoženjem, ki presega večkratno vrednost vseh vlog.

Hranilne vloge znašajo nad
160 milijonov Din

**Trgovske knjige
in šolski zvezki!**

Vedno v zalogi:
glavne knjige, ameri-
kanski journali, štra-
ce, spominske knjige,
bloki, mape itd.

ANT. JANEŽIČ
LJUBLJANA, FLORIJANSKA 14

Knjigoveznica,
industrija šolskih zvezkov
in trgovskih knjig.

**TISKARNA
SLOVENIJA**

DRUŽBA Z O. Z.
LJUBLJANA
WOLFOVA UL. 1
TELEFON 27 - 55

▲
Izvršuje vsa v tiskarsko stroko
spadajoča dela po zmernih ce-
nah. — Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki, plakati itd.
Zaloga beležnih koledarjev. —